सार्वजनिक आरोग्य विभागाच्या अधिनस्त प्राथमिक आरोग्य केंद्र आणि उपकेंद्रामध्ये देण्यात येणाऱ्या आरोग्य सेवा, आकृतीबंध, समित्या व औषधोपचारांबाबतच्या मार्गदर्शक सुचना..

महाराष्ट्र शासन
सार्वजनिक आरोग्य विभाग
शासन परिपत्रक क्रमांकः प्रामासू - २०२५/ प्र.क्र.६७/ ई-ऑ.क्र.१४५५१९६/प्रा.आ.से.
गो.ते. रुग्णालय संकुल इमारत, १० मजला,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ००१
दिनांक: ०४ नोव्हेंबर, २०२६

प्रस्तावना :-

सार्वजनिक आरोग्य विभागांतर्गत प्राथमिक आरोग्य केंद्र आणि उपकेंद्रांमार्फत देण्यात येणाऱ्या आरोग्य सेवा, प्राथमिक आरोग्य केंद्र व उपकेंद्र यांचा आकृतीबंध, प्राथमिक आरोग्य केंद्र व उपकेंद्र यांच्याशी संबंधित समित्या व प्राथमिक आरोग्य केंद्र व उपकेंद्रामध्ये उपलब्ध असणारी आवश्यक व ऐच्छिक औषधी, निदान चाचण्या व वापरा योग्य वस्तु (Consumables) इ. निर्धारीत करण्यात आलेल्या मानकांचे एकत्रित/संकलन उपलब्ध असावे व प्राथमिक आरोग्य केंद्र व उपकेंद्र यांचेमार्फत देण्यात येणाऱ्या सेवांचा तपशील सर्वसामान्य जनतेस उपलब्ध असावा याबाबत सविस्तर मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. त्या अनुषंगाने याबाबत खालील प्रमाणे विस्तृत स्वरूपात मार्गदर्शक सुचना निर्गमित करण्यात येत आहेत.

शासन परिपत्रक :-

१. लोकसंख्येचे निकष :-

केंद्र सरकारने ग्रामीण जनतेस आरोग्य सेवा पुरविण्यासाठी प्राथमिक आरोग्य केंद्र आणि उपकेंद्रे यांची संरचना मंजूर केली आहे. त्यांच्या स्थापनेकरिता लोकसंख्या व अंतराचे खालीलप्रमाणे निकष निश्चित करण्यात आलेले असून ते खालीलप्रमाणे आहेत:

प्राथमिक आरोग्य केंद्र व उपकेंद्र स्थापनेचे निकष

अ.क्र.	क्षेत्र/भाग	प्राथमिक आरोग्य केंद्र		उपकेंद्र	
		लोकसंख्या	अंतर (कि.मी.)	लोकसंख्या	अंतर (कि.मी.)
१	बिगर आदिवासी	३०,०००	२५	५,०००	६
२	आदिवासी	२००००	१५	३०००	४

२. प्राथमिक आरोग्य केंद्र व उपकेंद्र यांची पदसंख्या (आकृतीबंध):-

अ) प्राथमिक आरोग्य केंद्र:

शासन निर्णय सार्वजनिक आरोग्य विभाग क्र. पीएचसी १०९७/२८६/प्र.क्र.२६/आ-४, दि. १६.०१.२००३ अन्वये आदिवासी व बिगर आदिवासी प्राथमिक आरोग्य केंद्रासाठी सुधारित आकृतीबंध निश्चित करण्यात आलेला आहे. त्यानुसार प्राथमिक आरोग्य केंद्रासाठी खालीलप्रमाणे १५ पदांचा आकृतीबंध मंजूर करण्यात आला आहे:-

बिगर आदिवासी व आदिवासी प्राथमिक आरोग्य केंद्रासाठी मंजूर पदांचा आकृतीबंध:-

अ.क्र.	संवर्ग	पदाचे नांव	बिगर आदिवासी क्षेत्र	आदिवासी क्षेत्र
			मंजूर पदे	
	तांत्रिक पदे			
१		वैद्यकिय अधिकारी (गट अ)	२	१
२		वैद्यकिय अधिकारी (गट ब)	--	१
३		आरोग्य सहाय्यक (पुरुष)	२	२
४		आरोग्य सहाय्यक (स्त्री)	१	१
५		सहाय्यक परिचारिका प्रसाविका (ए.एन.एम)	१	१
६		प्रयोगशाळा तंत्रज्ञ	१	१
७		मिश्रक	१	१
	अतांत्रिक पदे			
८		कनिष्ठ लिपिक	१	१
९		वाहन चालक	१	१
१०		सफाईगार	१	१
११		स्त्री परिचर	१	१
१२		पुरुष परिचर	३	३
एकूण			**१५**	**१५**

ब) उपकेंद्र:

शासन निर्णय, सार्वजनिक आरोग्य विभाग दि. १६-०१-२००३ अन्वये उपकेंद्रासाठी आकृतीबंध निश्चित करण्यात आला आहे:-

अ.क्र.	पदांचे नाव	मंजूर पदे
१	आरोग्य सेविका (ए.एन.एम.)	१
२	आरोग्य सेवक (एम.पी.डब्ल्यू)	१
३	अंशकालीन स्त्री परिचर	१
	एकुण	**३**

(याव्यतिरिक्त राष्ट्रीय आरोग्य अभियानांतर्गत उपकेंद्र स्तरावर समुदाय आरोग्य अधिकारी (CHO) यांची नेमणूक केली जाते.)

३. प्राथमिक आरोग्य संस्थांच्या ठिकाणी प्रतिबंधात्मक, प्रोत्साहनात्मक, उपचारात्मक अशा प्रकारच्या एकूण १३ आरोग्य सेवा नागरिकांना देणे अपेक्षित आहे. त्यानूसार प्राथमिक आरोग्य केंद्र व उपकेंद्रामार्फत देण्यात येणाऱ्या आरोग्य सेवा याचा तपशील सोबत जोडलेल्या अनुक्रमे **"परिशिष्ट-अ"** व **"परिशिष्ट-ब"** मध्ये दर्शविण्यात आला आहे. प्राथमिक आरोग्य केंद्र व उपकेंद्र स्तरावर समित्या कार्यरत आहेत. सदर समित्यांची रचना व कार्ये यांचा तपशील "**परिशिष्ट-क"** मध्ये दर्शविण्यात आला आहे. प्राथमिक आरोग्य केंद्र व उपकेंद्रामध्ये उपलब्ध करून देण्यात येणारी अत्यावश्यक व ऐच्छिक औषधे, निदान चाचण्या तसेच कंझ्युमेबल्स (Consumables/SCL) व साहित्य यांचा तपशील अनुक्रमे "**परिशिष्ट-ड" आणि "परिशिष्ट-इ"** मध्ये दर्शविण्यात आला आहे.

तसेच आयुष्यमान आरोग्य मंदिरामार्फत देण्यात येणाऱ्या सेवा अधिक व्यापक करुन लोकांच्या घराजवळ, गुणवत्तापूर्ण, सातत्यपूर्ण व सर्वसमावेशक प्रभावी डे-केअर आरोग्य सेवा आयुष्यमान आरोग्य मंदिरामार्फत उपलब्ध करून देण्यासाठी दि.२९.१०.२०२६ च्या शासन निर्णयानुसार निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक सूचना **"परिशिष्ट-ई"** मध्ये दर्शविण्यात आल्या आहेत.

४. प्राथमिक आरोग्य केंद्र व आरोग्य उपकेंद्र यामध्ये आकृतिबंधानुसार मंजूर मनुष्यबळ संख्या उपलब्ध असणे अपेक्षित आहे. प्रत्येक प्राथमिक आरोग्य केंद्र व आरोग्य उपकेंद्र यांमध्ये रुग्णांना आणि नागरिकांना सुविधा उपलब्ध करून देण्यासाठी संबंधित प्राथमिक आरोग्य केंद्र व आरोग्य उपकेंद्रातील अधिकारी/कर्मचारी यांनी सर्वोतोपरी प्रयत्न करणे अपेक्षित आहे. सदरहू परिपत्रकाद्वारे निर्गमित करण्यात येणाऱ्या मार्गदर्शक सुचनांची अंमलबजावणी प्राथमिक आरोग्य केंद्र व आरोग्य उपकेंद्र यांमध्ये करण्याची जबाबदारी आयुक्त, आरोग्य सेवा यांची राहील.

५. सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेताक **२०२६११०४१२५१४३०९१७** असा आहे. सदर परिपत्रक डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

CHANDRAKANT ARUN VIBHUTE

Digitally signed by CHANDRAKANT ARUN VIBHUTE
DN: c=IN, o=GOVERNMENT OF MAHARASHTRA, ou=Public Health Department, 2.5.4.20=D772C1C0413F707CB062D972B2618CF3943831624F050BADD4BD9AEA24219790, postalCode=400032, st=Maharashtra, serialNumber=B37242131913CE4AD7FFA0CAA314C8163271F8AF6410B5DFF1FC5B4C3CC19B76, cn=CHANDRAKANT ARUN VIBHUTE
Date: 2026.11.04 13:02:48 +05'30'

(चंद्रकांत विभुते)
उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत:

१) मा. राज्यपाल यांचे सचिव, राजभवन, मुंबई.
२) मा.मुख्यमंत्र्यांचे अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव,मंत्रालय,मुंबई
३) मा.मुख्य सचिव यांचे खाजगी सचिव,मंत्रालय,मुंबई.
४) मा.सभापती/उपसभापती, विधानपरिषद यांचे खाजगी सचिव
५) सर्व मंत्री व राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव
६) विधानसभा/विधानपरिषद विरोधी पक्ष नेता
७) सर्व विधानमंडळ सदस्य, विधानभवन, मुंबई
८) अपर मुख्य सचिव/ प्रधान सचिव/सचिव सर्व मंत्रालयीन विभाग
९) आयुक्त, आरोग्य सेवा आयुक्तालय, मुंबई
१०) संचालक, आरोग्य सेवा, पुणे/मुंबई
११) सहसंचालक)अर्थ व प्रशासन(, आरोग्य सेवा, मुंबई
१२) सहसंचालक, (प्राआकेंद्र/उपकेंद्र/दवाखाने), आरोग्य सेवा संचालनालय, मुंबई
१३) उपसंचालक, आरोग्य सेवा (सर्व मंडळे)
१४) सर्व जिल्हा आरोग्य अधिकारी
१५) सर्व जिल्हा शल्य चिकित्सक
१६) अवर सचिव/कक्ष अधिकारी (सर्व), सार्वजनिक आरोग्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१७) निवड नस्ती / सार्वजनिक आरोग्य विभाग (प्राथमिक आरोग्य सेवा).

"परिशिष्ट - अ"

प्राथमिक आरोग्य केंद्र व उपकेंद्रामार्फत देण्यात येणाऱ्या आरोग्य सेवा :-

प्राथमिक आरोग्य संस्थांच्या ठिकाणी प्रतिबंधात्मक, प्रोत्साहनात्मक, उपचारात्मक अशा प्रकारच्या एकूण १३ आरोग्य सेवा नागरिकांना देणे अपेक्षित आहे :-

१. **गर्भधारणा आणि बाळंतपणाची काळजी**:-

अ) गर्भधारणेची नोंदणी आणि ओळखपत्र क्रमांक देणे.

आ) आवश्यकतेनुसार चाचण्या करणे.

इ) गरोदरपणातील धोक्यांची उच्च रक्तदाब, शर्करा वाढ व (High-risk pregnancy) तपासणी करणे

ई) सुरक्षित नॉर्मल प्रसूतीसाठी सुविधा उपलब्ध करुन देणे.

उ) गरोदर महिलेला प्रसूतीसाठी आवश्यक मार्गदर्शन करणे.

ऊ) धनुवार्ताचे इंजेक्शन, रक्तवाढीच्या गोळया व कॅलशियम गोळया देणे.

ऋ) उच्च जोखमीच्या प्रकरणांमध्ये पुढील उपचारांसाठी उच्च आरोग्य केंद्रांमध्ये संदर्भित करणे.

२. **नवजात आणि अर्भक आरोग्य सेवा** :-

अ) प्राथमिक आरोग्य केंद्रामध्ये नवजात बालकांना जन्मताच व त्यानंतर ठराविक कालावधीने लसी उदा.पोलिओ, बीसीजी, गोवर, विटामीन-ए व इत्यादी देणे.

आ) अर्भकांना होणारे आजार उदा.ताप, खोकला, अतिसार इत्यादी उपचार करणे.

इ) माता आणि कुटुंबांना नवजात अर्भकांच्या आरोग्याबाबत मार्गदर्शन करणे.

ई) कमी वजनाच्या (१.८ किलो वजनाच्या वरच्या व ३४ आठवडयाच्या वरच्या) नवजात बालकांची काळजी बाबत मार्गदर्शन करणे.

उ) जन्मत: श्वासावरोध व जन्मत: व्यंग असलेल्या नवजात बालकांना मोठया रुग्णालयात संदर्भित करणे.

३. **बालपण आणि किशोरवयीन आरोग्य सेवा** :-

अ) बालकांना आवश्यक असलेल्या सर्व लसी वेळेवर देणे.

आ) बालकांच्या आणि किशोरवयीनांच्या योग्य वाढीसाठी आणि विकासासाठी पौष्टिक आहार आणि पूरक आहाराचे महत्व समजावून सांगणे.

इ) बालकांच्या वाढीसाठी जागरुकता वाढवून कुपोषण टाळणे व कुपोषित आढळल्यास संदर्भित करणे.

ई) बालकांच्या आणि किशोरवयीनांच्या आरोग्याच्या समस्या वेळेत शोधण्यासाठी आणि त्यावर उपचार करण्यासाठी नियमित तपासणी करणे.

उ) बालपण आणि किशोरवयीन मुलांमध्ये पसरणाऱ्या संसर्गजन्य रोगांचे प्रतिबंध आणि नियंत्रण करणे.

ऊ) बालपण आणि किशोरवयीन मुलांमध्ये होणारे अपघात आणि इजा टाळण्यासाठी उपाययोजना करणे.

४. **कुटुंब नियोजन गर्भनिरोधक सेवा आणि इतर पुनरुत्पादक आरोग्य सेवा**:-

अ) प्राथमिक आरोग्य केंद्रांमध्ये तोंडी गर्भनिरोधक गोळ्या, कंडोम, इंजेक्शन आणि तात्पुरत्या तसेच कायमस्वरूपी गर्भनिरोधक पद्धती इ. प्रकारच्या गर्भनिरोधक सेवा पुरविणे.

आ) कुटुंब नियोजनाचे महत्व, विविध गर्भनिरोधक पद्धती, आणि लैंगिक व पुनरुत्पादक आरोग्याबद्दल समुपदेशन करणे तसेच सदर समुपदेशनाद्वारे जोडप्यांना त्यांच्या गरजा आणि आरोग्य स्थितीनुसार योग्य निर्णय घेण्यास मदत करणे.

५. संसर्गजन्य रोगांची स्क्रिनिंग प्रतिबंध नियंत्रण आणि व्यवस्थापन :-

अ) संसर्गजन्य रोग उदा.ताप, न्युमोनिया, डायरिया, कालरा, टॉयफाइड, मलेरिया, चिकनगुनीया, डेंगू, फायलेरिया यांचे जलद आणि अचूक निदान करण्यासाठी आवश्यक तपासण्या करणे.

आ) क्षयरोग, कुष्ठरोग व एचआयव्ही च्या तपासण्या करणे, उपचाराची दिशा ठरविणे व समुपदेशन करणे.

इ) संसर्गजन्य रोगांचे निदान करणे व त्यावर योग्य उपचार आणि औषधोपचार करणे.

ई) संसर्गजन्य रोगांचा प्रसार रोखण्यासाठी प्रतिबंधात्मक उपाययोजना करणे उदा. लसीकरण, स्वच्छता व आरोग्य शिक्षण राबविणे.

उ) गंभीर प्रकरणांमध्ये रुग्णांना पुढील उपचारांसाठी उच्च स्तरावरील आरोग्य सुविधांमध्ये संदर्भित करणे. संसर्गजन्य रोगांविषयी जनजागृती वाढविण्यासाठी समुदाय सहभाग वाढविणे.

६. तीव्र सामान्य आजार आणि किरकोळ आजारासाठी बाहय रुग्णांची सामान्य काळजी :-

अ) बाह्यरुग्ण विभागांमध्ये (OPD) तीव्र आणि किरकोळ आजारांसाठी सामान्य काळजी घेणे.

आ) सामान्य आजारांची तपासणी करुन आवश्यक ते नुसार उदा.औषधे देणे, मलमपट्टी करणे किंवा किरकोळ शस्त्रक्रिया करणे.

७. असंसर्गजन्य रोगांची स्क्रीनिंग प्रतिबंध नियंत्रण आणि व्यवस्थापन :-

अ) उच्च रक्तदाब, मधुमेह, कर्करोग (मौखिक, स्तन व गर्भाशय मुख) आणि हृदयविकार यासारख्या असंसर्गजन्य रोगांसाठी स्क्रीनिंग करणे.

आ) असंसर्गजन्य रोगांचे निदान झाल्यावर योग्य उपचार आणि सल्ला देणे.

इ) असंसर्गजन्य रोगांच्या प्रतिबंधासाठी लोकांमध्ये निरोगी आहार, नियमित व्यायाम आणि तंबाखू तसेच मद्यपानाचे दुष्परिणाम इ. बाबत आरोग्य शिक्षण देणे.

ई) आशा स्वयंसेविकांच्या मदतीने असंसर्गजन्य रोगांच्या तपासणीसाठी आणि जनजागृतीसाठी कार्यक्रम राबविणे.

८. सामान्य नेत्र रोग आणि ईएनटी समस्यांची काळजी :-

अ) डोळ्यांची सामान्य तपासणी करणे उदा. दृष्टी तपासणे (vision testing), डोळ्यांची सामान्य तपासणी (general eye examination), मोतीबिंदू (cataract), काचबिंदू (glaucoma), डोळे येणे (conjunctivitis), डोळ्यातून पाणी येणे (watering eyes), आणि डोळे चुरचुरणे (eye irritation) इत्यादी समस्यांचे निदान करुन उपचार करणे. गंभीर प्रकरणांमध्ये पुढील उपचारांसाठी मोठ्या रुग्णालयात किंवा नेत्ररोग तज्ञाकडे (ophthalmologist) संदर्भित करणे.

आ) कान, नाक आणि घशाच्या सामान्य समस्यांची तपासणी करणे. यामध्ये कानातून Pus येणे, नाक चोंदणे, घसा खवखवणे इत्यादी समस्यांवर उपचार करणे व गंभीर प्रकरणांमध्ये जसे की, कानाची शस्त्रक्रिया किंवा घशाचा कर्करोग (throat cancer) त्यांना पुढील उपचारांसाठी मोठ्या रुग्णालयात किंवा ई.एन.टी. तज्ञाकडे संदर्भित करणे.

इ) बहीरेपणांचे निदान करणे व पुढील रुग्णालयात संदर्भित करणे.

ई) Foreign Body Removal करणे.

९. मूलभूत मौखिक आरोग्य सेवा :-

अ) दातांमध्ये किड लागणे, हिरड्यांचे आजार किंवा इतर समस्या यावर तपासणी व उपचार करणे. दातांच्या वेदनांवर उपचार पुरविणे.

आ) तोंडाचे आरोग्य राखण्यासाठी योग्य ब्रश करण्याची पद्धत, floss चा वापर आणि इतर स्वच्छतेच्या सवयींचे शिक्षण देणे.

इ) गंभीर समस्या आढळल्यास रुग्णांना पुढील उपचारांसाठी मोठ्या आरोग्य केंद्रांमध्ये किंवा दंतवैद्यांकडे संदर्भित करणे.

१०. वृध्द आणि उपशामक आरोग्य सेवा :-

अ) वृद्धांची रक्तदाब, मधुमेह, आणि इतर सामान्य आजारांची नियमित तपासणी करणे.

आ) वृद्धांना त्यांच्या आरोग्याबद्दल आणि जीवनशैलीबद्दल मार्गदर्शन करणे.

इ) रुग्णांना आणि त्यांच्या कुटुंबांना मानसिक आणि भावनिक आधार देणे.

ई) उपशामक काळजीसाठी आवश्यक असणारी औषधे देणे.

११. बर्न्स अँड ट्रामासह आपातकालीन वैद्यकीय सेवा :-

अ) बर्न (भाजणे), घात (Trauma -ट्रॉमा) इ. साठी आपत्कालीन वैद्यकीय सेवा पुरविणे.

आ) आपत्कालीन परिस्थिती हाताळण्याबाबत आरोग्य कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षण देणे.

इ) आवश्यकतेनुसार रुग्णांना पुढील उपचारांसाठी मोठ्या रुग्णालयात संदर्भित करणे.

१२. मानसिक आरोग्य आजाराची स्क्रीनिंग आणि मूलभूत व्यवस्थापन :-

अ) मानसिक आरोग्य आजारांचे स्क्रीनिंग आणि मूलभूत व्यवस्थापन करणे.

आ) मानसिक आजाराचे निदान, समुपदेशन करणे.

इ) पुढील उपचारांची आवश्यकता असणाऱ्या रुग्णांना उच्च स्तरावरील आरोग्य सुविधा आणि तज्ञांकडे संदर्भित करणे.

१३. योग आणि आयुष :-

अ) योग आणि इतर आयुष पद्धतींचा वापर करून लोकांना निरोगी जीवनशैली जगण्यास शिकवणे.

"परिशिष्ट - ब"

प्राथमिक आरोग्यकेंद्र/उपकेंद्रामध्ये देण्यात येणाऱ्या इतर सेवा :-

मनशक्ति क्लिनिक :-

राज्यात एकुण १९७० प्राथमिक आरोग्य केंद्रांमध्ये मानसिक आरोग्य सेवा देण्याकरिता मनशक्ती क्लिनिक स्थापित करण्यात आले असून प्राथमिक आरोग्य केंद्राच्या प्रशिक्षित वैद्यकीय अधिकाऱ्यांद्वारे प्राथमिक तपासणी व उपचार, संदर्भित केलेल्या रुग्णांची पडताळणी, समुपदेशन, जनजागृती व संदर्भ सेवा इ. पुरविण्यात येतात.

राज्यातील ग्रामीण व दुर्गम भागापर्यंत उपकेंद्र स्तरावर कार्यरत समुदाय आरोग्य अधिकारी (CHO) आरोग्य सेविका, आरोग्य सेवक तसेच आशा यांच्यामार्फत मानसिक आरोग्य सेवा दिली जाते. आयुष्यमान आरोग्य मंदिर (उपकेंद्र) स्तरावर देण्यात येणाऱ्या सेवांमध्ये मानसिक आरोग्य सेवेचा समावेश करण्यात आला असून समुदाय आरोग्य अधिकारी (CHO) व आशा यांच्यामार्फत प्राथमिक तपासणी (Screening) करण्यात येऊन संशयित रुग्णांना संदर्भित केले जाते.

रुग्णवाहिका सेवा (१०२) :-

राज्यातील माता मृत्यु दर आणि बालमृत्यु दर कमी करण्याच्या उद्देशाने रुग्णवाहिका सेवा (१०२) नियोजित करण्यात आलेली आहे. या पेंशट रुग्णवाहिकेमधून गरोदर मातांना घर ते प्राथमिक आरोग्य संस्था, प्राथमिक आरोग्य संस्था ते तालुका/जिल्हा स्तरीय आरोग्य संस्था आणि परत घरापर्यंत तसेच ० ते १ वर्षापर्यंत आजारी बालकांना संदर्भ सेवा मोफत पुरविण्यात येते. सामान्य जनतेने १०२ या क्रमांकावर कॉल केल्यानंर या जवळच्या आरोग्य केंद्रावरुन उपरोक्त रुग्णांना संदर्भ सेवा उपलब्ध करुन देण्यात येते. उपरोक्त सेवा बरोबरच प्राथमिक आरोग्य केंद्र तालुका स्तरावर ग्रामीण रुग्णालय व उपजिल्हा रुग्णालय तसेच जिल्हा स्तरावर कार्यरत जिल्हा/सामान्य रुग्णालय/स्त्री रुग्णालय आणि विभागीय स्तरावर कार्यरत मनोरुग्णालय मध्ये इतर रुग्णांना उपचारासाठी संदर्भ करण्यासाठी देखील वापरली जाते.

स्टेमी (एस टी एलिव्हेशन इन मायोकार्डियल इन्फारक्शन) प्रकल्प:-

गेल्या काही दशकांत हृदयरोगांमुळे होणाऱ्या मृत्यू आणि अपंगत्वात लक्षणीय वाढ झाली आहे. ग्रामीण भागातील ३% ते ४% आणि शहरी भागातील ८% ते १०% भारतीयांना हृदयरोग आहे. सरकारी आकडेवारीनुसार, २०१६ मध्ये हृदयरोगांमुळे होणाऱ्या मृत्यूंमध्ये वाढ झाली आहे.

स्टेमी प्रकल्पाचा उद्देश:-

१) हृदयविकाराची लक्षणे आढळून आलेल्या रूग्णांना हृदयविकारांचे जलद निदान व तत्पर उपचार/ संदर्भसेवा उपलब्ध करून हृदयविकारामुळे होणाऱ्या अकाली मृत्यूंचे प्रमाण कमी करणे.

२) हृदयविकाराची लक्षणे व त्याकरिता उपलब्ध निदान व उपचार सुविधा यांबाबत जागरूकता निर्माण करणे.

स्टेमी प्रकल्पाचा सेवांबाबत - या योजनेमध्ये स्पोक व हब हे मॉडेल वापरण्यात येत आहे.

स्पोक :-

राज्यातील जिल्हा रुग्णालये, सामान्य रुग्णालये, स्त्री रुग्णालये, उपजिल्हा रुग्णालये, ग्रामीण रुग्णालये व प्राथमिक आरोग्य केंद्र अशा शासकीय आरोग्य संस्थांचा 'STEMI महाराष्ट्र' अंतर्गत स्पोक स्वरूपात समावेश करण्यात आला आहे. हृदयविकाराची लक्षणे आढळून आलेल्या रूग्णांना स्पोकस्तरावर नि:शुल्क ईसीजी व क्लाऊड तंत्रज्ञान सुविधेच्या मदतीने तज्ञांमार्फत ४ मिनिटाच्या आत ईसीजी विश्लेषण सेवा दिली जात आहे. हृदयविकाराचा झटका आलेल्या रुग्णांना तात्काळ रक्ताची गुठळी पातळ करण्यासाठी औषधी (Thrombolysis) तज्ञांच्या मार्गदर्शनाखाली दिली जातात. अशा रुग्णांना थ्रोम्बोलायसिस केल्यानंतर पुढील उपचारासाठी २४ तासापर्यंतचा अवधी मिळतो. (Service Provided at SDH)

<u>आयुष्यमान आरोग्य मंदिर टेलिकन्सलटेशनः-</u>

प्राथमिक आरोग्य केंद्र/उपकेंद्रामध्ये कार्यरत समुदाय आरोग्य अधिकारी/वैद्यकीय अधिकारी यांच्यामार्फत उपचारासाठी येणाऱ्या रुग्णांची स्पोक मॉडेलद्वारे प्राथमिक तपासणी करण्यात येते. आवश्यकतेनुसार संबंधित रुग्णांना हब स्तरावरील तज्ज्ञ वैद्यकीय अधिकारी यांच्याशी व्हिडिओ कॉन्फरन्सिंग किंवा चॅटच्या माध्यमातून जोडून वैद्यकीय सल्ला उपलब्ध देणे. तज्ज्ञ डॉक्टरांकडून वैद्यकीय सल्ला दिल्यानंतर समुदाय आरोग्य अधिकारी/वैद्यकीय अधिकारी यांच्या मार्फत रुग्णांना ई-प्रिस्क्रिप्शन (e-Prescription) उपलब्ध करून देणे.

"परिशिष्ट -क"

प्राथमिक आरोग्य केंद्र व उपकेंद्र स्तरावर कार्यरत विविध समित्यांची रचना व कार्ये :-

प्राथमिक आरोग्य केंद्र व उपकेंद्र स्तरावर गठित करण्यात आलेल्या विविध समित्या सार्वजनिक आरोग्य संस्थांमध्ये लोकसहभाग, पारदर्शकता, उत्तरदायित्व आणि आरोग्य सेवांची गुणवत्ता वाढविण्यासाठी स्थापन करण्यात आल्या आहेत.

अ) <u>जन आरोग्य समिती-:</u>

उप-आरोग्य केंद्रे (SHCs) आणि प्राथमिक आरोग्य केंद्रे (PHCs) येथील आरोग्य सेवांमध्ये स्थानिक सहभाग, प्रशासन आणि उत्तरदायित्व वाढविण्याकरिता

<u>जन आरोग्य समितीची रचना आणि घटक</u> :-

अ) आयुष्यमान आरोग्य मंदिर उपकेंद्रस्तरावरील जन आरोग्य समितीची रचना :-

अ.क्र.	पद	समिती
१.	चेअरमन/अध्यक्ष	उपकेंद्र कार्यक्षेत्रातील ग्रामपंचायतीचे सरपंच. ग्रामपंचायतीचे आकारमान व जास्तीची लोकसंख्या ज्यामध्ये कार्यक्षेत्राचा विचार केल्यास त्यात विविधता आढळून येते. अशावेळी आयुष्यमान आरोग्य मंदिर उपकेंद्राच्या कार्यक्षेत्रामध्ये एकापेक्षा अधिक विद्यमान सरपंच कार्यरत असल्यास त्यांची अध्यक्ष म्हणून आळीपाळीने (Rotation) निवड करावयाची आहे. पहिल्या दोन वर्षासाठी आरोग्य संस्था कार्यरत असलेल्या गावाच्या मुख्यालयाच्या सरपंचाची निवड या समितीचे अध्यक्ष म्हणून करावी. दरम्यान कार्यक्षेत्रातील इतर ग्रामपंचायतीचे सरपंच हे त्या समितीचे उपाध्यक्ष म्हणून भूमिका बजावतील. तद्नंतर संबधीत उपकेंद्रात समाविष्ट क्षेत्रातील लोकसंख्येनुसार प्राध्यान्य क्रमाने जास्त लोकसंख्या क्षेत्र समाविष्ट असणा-या ग्रामपंचायतीच्या सरपंचाची अध्यक्ष म्हणून क्रमाक्रमाने नियुक्ती करावी. प्रत्येक अध्यक्षाचा कार्यकाल हा किमान २ वर्ष राहील. निवडणूकी अभावी सरपंच पद रिक्त असल्यास अथवा आदर्श आचारसंहिता कालावधीत सहअध्यक्ष हे अध्यक्ष म्हणून कामकाज पाहतील.
२.	उपाध्यक्ष	कार्यक्षेत्रातील इतर ग्रामपंचायतीचे सरपंच .
३.	सहअध्यक्ष	कार्यक्षेत्रातील वैद्यकिय अधिकारी, प्राथमिक आरोग्य केंद्र
४.	सदस्य सचिव	समुदाय आरोग्य अधिकारी (CHO) *ज्या उपकेंद्रात समुदाय आरोग्य अधिकारी (CHO) पद रिक्त आहे अथवा पद गंजूर नाही, त्याठिकाणी कार्यरत आरोग्य सेविका सदस्य सचिव म्हणून भुमिका बजावतील. नियमित आरोग्य सेविका पद रिक्त असल्यास कार्यरत कंत्राटी आरोग्य सेदिकेची सेवाज्येष्ठतेनुसार नेमणूक करावी.
५.	पदसिध्द सदस्य	
अ.		कार्यक्षेत्रातील ग्राम आरोग्य पोषण पाणीपुरवठा व स्वच्छता समितीचे अध्यक्ष. (सरपंच वगळून इतर, महिला सदस्य असल्यास प्राधान्य) (एका पेक्षा अधिक VHNSC अध्यक्ष असल्यास नियमाप्रमाणे किमान दोन वर्ष आळीपाळीने (फिरता क्रम) म्हणून सदस्य पदावर राहता येईल)
ब.		आशा कार्यकर्ती किंवा ग्राम आरोग्य पोषण पाणीपुरवठा स्वच्छता समितीचे सदस्य सचिव.
क.		उपकेंद्रातील कार्यरत सर्व बहुउद्देशीय (MPW/ANM) आरोग्य कर्मचारी (पुरुष आणि

		महिला)
६.	इत्तर सर्वसामान्य सदस्य -	
ख.		ग्रामपंचायतीने नामनिर्देशित केलेले कार्यक्षेत्रातील महिला बक्त गट/अध्यक्ष महिला बचत गट.
ग.		शालेय आरोग्य दूत/आयुष्यमान भारत शालेय आरोग्य कार्यक्रमातील एक शिक्षक प्रतिनिधी.
	विशेष निमंत्रित	
घ.		Peer Educator जे RKSK कार्यक्रम अंतर्गत नेमणूक केले जातात, त्यापैकी प्रत्येक गावातील १ या प्रमाणे प्रतिनिधीची आळीपाळीने नेमणूक करावी.
ड.		विशेष निमंत्रित - क्षयरोगापासून बरा झालेला रुग्ण युवा प्रतिनिधी आणि ज्यानी एक/दोन मुलांनंतर नसबंदी केले असल्यास असा "कोणताही पुरुष"
		एकूण सदस्य संख्या १८ ते २० पर्यंत असू शकते.

ब) आयुष्यमान आरोग्य मंदिर प्राथमिक आरोग्य केंद्रस्तरावरील जन आरोग्य समितीची रचना:-

अ.क्र.	पद	समिती
१.	चेअरमन/अध्यक्ष	संबधित कार्यक्षेत्रातील जिल्हा परिषद सदस्य, संबंधित कार्यक्षेत्रात एका पेक्षा अधिक जिल्हा परिषद सदस्य कार्यरत असल्यास समितीचे अध्यक्ष नियुक्तीकरीता संबंधित प्राथमिक आरोग्य केंद्रात समाविष्ट क्षेत्रातील लोकसंख्येपैकी जास्त लोकसंख्या क्षेत्राचे प्रतिनिधित्व करणारे लोकप्रतिनिधी लोकसंख्या क्षेत्रानुसार प्राधान्यक्रमाने हा निकष लागू राहील. समिती अध्यक्ष निवडीचा कार्यकाल हा किमान २ वर्ष राहील. निवडणूकी अभावी जिल्हा परिषद सदस्य पद रिक्त असल्यास अथवा आदर्श आचारसंहिता कालावधीत सहअध्यक्ष हे अध्यक्ष म्हणून कामकाज पाहतील.
२.	उपाध्यक्ष	उर्वरित इत्तर जिल्हा परिषद सदस्य उपाध्यक्ष म्हणून भूमिका बजावतील.
३.	सहअध्यक्ष	तालुका आरोग्य अधिकारी / तालुका वैद्यकिय अधिकारी.
४.	सदस्य सचिव	आयुष्यमान आरोग्य मंदिर प्राथमिक आरोग्य केंद्राचे वैद्यकिय अधिकारी / प्रभारी वैद्यकीय अधिकारी.
५.	पदसिध्द सदस्य	
क.		कार्यक्षेत्रातील पंचायत समिती सदस्य
ख.		प्रभारी वैद्यकीय अधिकारी/प्राथमिक आरोग्य केंद्राचे आयुष वैद्यकीय अधिकारी पैकी एक.
ग.		वरिष्ठ स्टाफ नर्स / महिला आरोग्य कर्मचारी/ए.एन.एम
घ.		ग्रामपंचायत आरोग्य उपसमिती सभापती (ग्रामपंचायत सदस्य)
च.		महिला व बाल विकास विभाग (DWCD) / ICDS) क्षेत्रिय पातळीवरील क्षेत्रिय पर्यवेक्षक/पर्यवेक्षिका/सुपरवायझर.
छ.		सार्वजनिक आरोग्य अभियांत्रिकी विभाग (PHED)/पाणीपुरवठा व स्वच्छता विभाग (DWS) प्रतिनिधी.
ज.		तालुकास्तरीय शिक्षण विभागाचे अधिकारी/प्राचार्य / मुख्याध्यापक
झ.		सार्वजनिक बांधकाम विभागाचे तालुकास्तरीय अधिकारी.
त्र.		प्राथमिक आरोग्य केंद्र कार्यक्षेत्राच्या आयुष्यमान आरोग्य मंदिर उपकेंद्रातील जन आरोग्य समितीचे विद्यमान चेअरमन (जे किमान ५ ते ६ प्रतिनिधी असू शकतील.)
ट.		नेहरु युवा केंद्र / युवा स्वयंसेवक क्षेत्रिय प्रतिनिधी.
ठ.		नोंदणीकृत स्वयंसेवी संस्थेचे दोन प्रतिनिधी (आरोग्य विषयक कामकाज हाताळणी करणारे प्रतिनिधी)

ड.		प्राथमिक आरोग्य केंद्र हे ज्या विधानसभा कार्यक्षेत्रात समाविष्ट आहे त्या कार्यक्षेत्रातील विधानसभा सदस्यानी नामनिर्देशित केलेला एक प्रतिधिनी.
६.	विशेष निमंत्रित	
१.		क्षयरोगाने बरा झालेला रुग्ण, तसेच एक अथवा दोन मुलांनंतर नसबंदी केलेला "कोणताही एक पुरुष".
२.		व्ही.एच.एन.एस.सी समितीचे अध्यक्ष/सदस्य/अध्यक्ष बचत गट/युथ ग्रुप यामधील सदस्य, "जे आळीपाळीने (फिरता क्रम) नुसार सदस्य पदावर राहतील".
		एकूण सदस्यांची संख्या १८ ते २० पर्यंत राहील.

समितीची कर्तव्ये :-

- कर्मचाऱ्यांच्या वर्तनावर देखरेख ठेवणे, तक्रार निवारण सुनिश्चित करणे आणि सर्वांना मोफत सर्वसमावेशक प्राथमिक आरोग्य सेवा उपलब्ध होतील याची खात्री करणे .
- अत्यावश्यक औषधे आणि निदान साधनांचा पुरेसा साठा असल्याची खात्री करणे, योग्य स्वच्छता, सुरक्षित पिण्याचे पाणी आणि रुग्णांसाठीच्या सोयीसुविधा राखल्या जात आहेत याची खात्री करणे.
- स्थानिक आरोग्य पथकांना समुदाय संघटन, रोगांची लवकर तपासणी (उदा., उच्च रक्तदाब, मधुमेह) आणि उपचारांचे पालन यासाठी साहाय्य करणे.
- आपत्कालीन गरजा भागवण्यासाठी "अट नसलेल्या निधी"चे पारदर्शकपणे व्यवस्थापन करणे आणि सुविधांच्या सुधारणांसाठी अतिरिक्त संसाधने उभारणे.

<u>जन आरोग्य समिती (JAS) योजनेची प्रमुख उद्दिष्टे पुढीलप्रमाणे आहेत:-</u>

i. आरोग्य संस्थांच्या व्यवस्थापनामध्ये लोकसहभाग वाढविणे.
ii. आरोग्य सेवा अधिक गुणवत्तापूर्ण, पारदर्शक व लोकाभिमुख करणे.
iii. रुग्णांना आवश्यक सुविधा वेळेत उपलब्ध करून देणे.
iv. स्थानिक गरजेनुसार आरोग्य संस्थेचा विकास करणे.
v. आरोग्य संस्थेच्या निधीचा योग्य व पारदर्शक वापर करणे.
vi. स्वच्छता, पिण्याचे पाणी, वीज, सुरक्षा यांसारख्या मूलभूत सुविधा उपलब्ध करून देणे.
vii. राष्ट्रीय आरोग्य कार्यक्रमांची प्रभावी अंमलबजावणी करणे.

<u>क) ग्राम आरोग्य पोषण पाणीपुरवठा स्वच्छता समिती:-</u>

ग्राम आरोग्य पोषण पाणीपुरवठा स्वच्छता समितीच्या माध्यमातून गावाचा आरोग्य विषयक दर्जा उंचावणे, पोषण विषयक जागृती घडविणे, गावाचा परिसर स्वच्छ ठेवणे, शुध्द पाणीपुरवठा उपलब्ध करून देणे.

<u>समिती संरचना:-</u>

(१) महिला ग्रामपंचायत सदस्य/ सरपंच, (२) आशा स्वयंसेविका,
(३) लाभार्थी महिला, (४) SHG गट कार्यकर्ती
(५) मनरेगा समन्वयक (६) हातपंप मॅकनिक
(७) लोकाधारित गटाच्या महिला सदस्या (८) अंगणवाडी सेविका
(९) गावातील सक्रिय कार्यकर्त्या (१०) एनजीओ प्रतिनिधी
(११) विशेष निमंत्रित सदस्य (२ पेक्षा अधिक)

a) ग्राम आरोग्य पोषण पाणीपुरवठा स्वच्छता समिती सदस्य संख्या - किमान १५.

b) ग्राम पंचायतीतून निवडण आलेले, आरोग्य सेवेशी काम करणारे सक्रिय कार्यकर्ते, लाभार्थी गावातील सर्व गट, वाडया-वस्त्याचे प्रतिनिधीत्व करणारे सक्रिय असलेले सदस्य

c) केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक तत्वानुसार समिती संरचनेत ५० टक्के महिला सदस्य

d) समितीचे अध्यक्ष हे महिला सदस्य / सरपंच महिला सदस्य नसल्यास गावातील सक्रिय महिलेस अध्यक्ष म्हणून स्थान देता येते.

e) अनुसुचित जाती/जमाती तसेच अल्प संख्याक गट.

कार्यक्षेत्र:- महसूली गावांच्या हद्दीतील सर्व गावे,वाडया वस्त्या पाडे.

कर्तव्ये-ग्राम आरोग्य योजनेची तयारी करणे.

i. ग्राम आरोग्य आणि पोषण दिन साजरा करणे.
ii. आरोग्य विषयक प्रश्नासाठी ग्राम सभा आयोजित करणे.
iii. गाव आरोग्य साजरा करणे
iv. कुपोषित मुलांसाठी पोषण योजना राबविणे.
v. प्रसुतीसाठी येणा-या गर्भवती महिलांसाठी वाहतूकीची व्यवस्था करणे.
vi. गरजू रुग्णांना पुढील उपचारासाठी पाठविणे.
vii. डासोप्पत्ती स्थानके नष्ट करणे .
viii. आरोग्य विषयक जन जागृती करणे.
ix. सुरक्षित पिण्याच्या पाण्यासाठी TCL खरेदी करणे.
x. किरकोळ पाणी पुरवठा योजनेची दुरुस्ती करणे .

ड) महिला आरोग्य समिती :-

राज्यात राष्ट्रीय नागरी आरोग्य अभियानाची अंमलबजावणी सुरु असून त्यात २९ महानगरपालिका, ६५ नगरपालिका व ७ कटक मंडळे व १ जिल्हा मुख्यालय चा समावेश आहे. राष्ट्रीय नागरी आरोग्य अभियानातंर्गत विविध कार्यक्रम राबविण्यात येत असून त्यात महिला आरोग्य समिती कार्यक्रमाचा समावेश आहे. महिला आरोग्य समिती ही स्थानिक पातळीवर काम करणारी महिलांचा समूह आहे. महिला आरोग्य समिती (MAS) चे मुख्य उदिष्ट समुदाय एकत्रीकरण, देखरेख व संदर्भ सेवा देणे आहे ज्यामध्ये प्रतिबंधात्मक आरोग्य सेवा व उपलब्ध निधीचे व्यवस्थापन करणे आहे.

"परिशिष्ट - ड"

प्राथमिक आरोग्य केंद्रामध्ये उपलब्ध असणे अपेक्षित असणारी आवश्यक व ऐच्छीक औषधे (Essential - २२८ & Desirable-१९९), निदान चाचण्या (६४) तसेच कंझ्युमेबल्स (Consumables/SCL) व साहित्य (११६) यांचा तपशील सदर परिशिष्टामध्ये दर्शविण्यात आला असून तो खालीलप्रमाणे आहे.

I) प्राथमिक आरोग्य केंद्रामध्ये उपलब्ध असणे अपेक्षित असणाऱ्या 228 आवश्यक (Essential) औषधांची यादी

Sr.No.	Group Name	Name of Molecule (Essential)
1	Anaesthetics	Lignocaine
2	Anaesthetics	Lignocaine + Adrenaline
3	Anti Acne	Benzoyl peroxide
4	Anti allergics	Adrenaline
5	Anti allergics	Cetirizine
6	Anti allergics	Chlorpheniramine maleate
7	Anti allergics	Levocetirizine
8	Anti allergics	Montelukast
9	Anti allergics	Pheniramine
10	Anti anaemic Drugs	Ferrous Salt (A)+ Folic acid (B)
11	Anti anaemic Drugs	Ferrous Salts
12	Anti anaemic Drugs	Folic Acid
13	Anti Anginal	Glyceryl trinitrate
14	Anti Anginal	Isosorbide dinitrate
15	Anti Anginal	Isosorbide mononitrate
16	Anti Anginal	Nitroglycerin
17	Anti arrhythmic	Amiodarone
18	Antiarrhythmic, Opthalmic Preparations	Atropine
19	Anti Bacterials	Amikacin
20	Anti Bacterials	Amoxicillin
21	Anti Bacterials	Amoxicillin + Clavulanic acid
22	Anti Bacterials	Ampicillin
23	Anti Bacterials	Azithromycin
24	Anti Bacterials	Benzylpenicillin
25	Anti Bacterials	Cefixime
26	Anti Bacterials	Cefotaxime
27	Anti Bacterials	Ceftriaxone
28	Anti Bacterials, Opthalmic Preparations	Ciprofloxacin
29	Anti Bacterials	Co-trimoxazole [Sulphamethoxazole(A) +Trimethoprim (B)]
30	Anti Bacterials	Doxycycline
31	Anti Bacterials, Ent	Gentamicin

Sr.No.	Group Name	Name of Molecule (Essential)
	Preparations	
32	Anti Bacterials	Metronidazole
33	Anti Bacterials	Norfloxacin
34	Anti Bacterials	Ofloxacin
35	Anti Bacterials	Phenoxymethyl penicillin
36	Anti diabetic	Glibenclamide + Metformin
37	Anti diabetic	Gliclazide
38	Anti diabetic	Glimepiride
39	Anti diabetic	Metformin
40	Anti diarrhoeal	Furazolidone
41	Anti diarrhoeal	Oral rehydration salts
42	Anti diarrhoeal	Zinc Sulphate
43	Anti Epileptics	Carbamazepine
44	Anti Epileptics	Phenobarbitone
45	Anti Epileptics	Phenytoin
46	Anti Epileptics	Sodium Valproate
47	Anti Filarials	Diethylcarbamazine
48	Anti Fungal, Topical Medicines	Fluconazole
49	Anti Inflammatory	Serratiopeptidase
50	Anti Malarial & DMARDS	Hydroxychloroquine
51	Anti Malarial Drugs	Artemether (A) + Lumefantrine (B)
52	Anti Malarial Drugs	Artesunate
53	Anti Malarial Drugs	Artesunate (A) + Sulphadoxine - Pyrimethamine (B)
54	Anti Malarial Drugs	Chloroquine
55	Anti Malarial Drugs	Chloroquine + Primaquine
56	Anti Malarial Drugs	Mefloquine
57	Anti Malarial Drugs	Primaquine
58	Anti Malarial Drugs, Antipsychiatric Drugs	Quinine
59	Anti Peptic Ulcer	Magnesium Hydroxide
60	Anti Peptic Ulcer	Pantoprazole
61	Anti Peptic Ulcer	Ranitidine
62	Anti Psychiaric	Alprazolam
63	Anti Sickling	Hydroxyurea
64	Anti Viral Drugs, Topical Medicines	Acyclovir
65	Antidotes and Other Substances used in poisonings	Activated Charcoal
66	Antiemetic	Domperidone
67	Antiemetic	Metoclopramide
68	Antiemetic	Ondansetron

Sr.No.	Group Name	Name of Molecule (Essential)
69	Antiemetic	Promethazine
70	Antihelminthic Agents	Albendazole
71	Antihypertensive	Amlodipine
72	Antihypertensive	Atenolol
73	Antihypertensive	Enalapril
74	Antihypertensive, Diuretics	Furosemide
75	Antihypertensive	Labetalol
76	Antihypertensive	Methyldopa
77	Antihypertensive	Metoprolol
78	Antihypertensive	Nifedipine
79	Antihypertensive	Telmisartan
80	Antileprosy Medicines, Anti-Tb Drugs	Clofazimine
81	Antileprosy Medicines	Dapsone
82	Antineoplastic drug	All-trans retinoic acid
83	Antiplatelet	Acetylsalicylic acid
84	Antiplatelet	Clopidogrel
85	Antipsychiatric Drugs	Amitriptyline
86	Antiseptic, Opthalmic Preparations, Topical Medicines	Povidone iodine
87	Antispasmodic	Dicyclomine
88	Antispasmodic	Hyoscine butyl bromide
89	Anti-Tb Drugs	5-aminosalicylic acid (Mesalazine/ Mesalaine)
90	Anti-Tb Drugs	Bedaquiline
91	Anti-Tb Drugs	Capreomycin
92	Anti-Tb Drugs	Clarithromycin
93	Anti-Tb Drugs	Cycloserine
94	Anti-Tb Drugs	Delamanid
95	Anti-Tb Drugs	Ethambutol
96	Anti-Tb Drugs	Ethionamide
97	Anti-Tb Drugs	Isoniazid
98	Anti-Tb Drugs	Isoniazid + Rifampicin
99	Anti-Tb Drugs	Isoniazid + Rifampicin + Ethambutol
100	Anti-Tb Drugs	Isoniazid + Rifampicin + Pyrazinamide
101	Anti-Tb Drugs	Isoniazid+Rifampicin+Pyrazinamide+Ethambutol
102	Anti-Tb Drugs	Levofloxacin
103	Anti-Tb Drugs	Para- aminosalicylic acid
104	Anti-Tb Drugs	Pyrazinamide
105	Anti-Tb Drugs	Pyridoxine
106	Anti-Tb Drugs	Pyrimethamine
107	Anti-Tb Drugs	Rifabutin
108	Anti-Tb Drugs	Rifampicin

Sr.No.	Group Name	Name of Molecule (Essential)
109	Anti-Tb Drugs	Sodium para-aminosalicylate
110	Anti-Tb Drugs	Streptomycin
111	Anti-Tb Drugs	Thiacetazone
112	Anti-Tb Drugs	Tuberculin, Purified Protein derivative
113	Contraceptives, Obstetrics and Gynac Drugs	Ethinylestradiol (A)+ Levonorgestrel (B)
114	Contraceptives	IUCD 375
115	Contraceptives	IUCD 380A
116	Contraceptives	Levonorgestrel
117	Contraceptives	Male Condom
118	DISINFECTANTS	Alcohol-based hand rubs (ABHR)
119	DISINFECTANTS	Cetrimide
120	DISINFECTANTS	Sodium hypochlorite
121	Diuretics	Hydrochlorothiazide
122	Drugs Acting On Blood	Ethamsylate
123	Drugs Acting On Blood	Tranexamic acid
124	Drugs Acting on Blood	Vitamin K3
125	Ent Preparations	Chloramphenicol + Clotrimazole + Lignocaine Hydrochloride
126	Ent Preparations, Topical Medicines	Clotrimazole
127	Ent Preparations, Steroids, Topical Medicines	Hydrocortisone
128	Ent Preparations	Mupirocin
129	Ent Preparations	Normal Salline
130	Ent Preparations	Paradichlorobenzene + Chlorbutanol + Benzocaine + Turpentine Oil
131	Enzymes	Trypsin + Chymotrypsin
132	germicidal	Chlorhexidine
133	germicidal	Chlorhexidine digluconate
134	Hormones And Antiharmones,	Cholecalciferol
135	Hormones And Antiharmones	Human Insulin
136	Hormones And Antiharmones	Insulin
137	Hormones And Antiharmones	Insulin (Soluble)
138	Hormones And Antiharmones	Insulin Basal
139	Hormones And Antiharmones	Insulin Glargine
140	Hormones And Antiharmones	Insulin Intermediate Acting (NPH)
141	Hormones And Antiharmones	Insulin Lente Basal
142	Hormones And Antiharmones	Insulin Lispro
143	Hormones And Antiharmones	Insulin Mixtard
144	Hormones And Antiharmones	Insulin Premix Injection 30:70 (Regular: NPH)
145	Hormones And Antiharmones	Levothyroxine
146	Hypolipidemic	Atorvastatin

Sr.No.	Group Name	Name of Molecule (Essential)
147	Laxatives	Bisacodyl
148	Laxatives	Lactulose
149	Laxatives, Obstetrics And Gynac Drugs	Magnesium Sulphate
150	Laxatives, Opthalmic Preparations	Sodium chloride
151	Miscellaneous	Glucose
152	Miscellaneous	Oxygen
153	NSAIDS	Diclofenac
154	NSAIDS	Ibuprofen
155	NSAIDS	Paracetamol
156	Nutritional Supplements	Calcium + Phosphorus (Phosphate)+Vitamin D3
157	Obstetrics and Gynac Drugs, Topical Medicines	Betamethasone
158	Obstetrics And Gynac Drugs	Dinoprostone
159	Obstetrics And Gynac Drugs	Ethinylestradiol
160	Obstetrics And Gynac Drugs	Iron Sucrose
161	Obstetrics and Gynac Drugs	Medroxyprogesterone acetate
162	Obstetrics and Gynac Drugs	Methylergometrine
163	Obstetrics and Gynac Drugs	Misoprostol
164	Obstetrics and Gynac Drugs	Norethisterone
165	Obstetrics and Gynac Drugs	Oxytocin
166	Opoid Analgesics	Tramadol
167	Opoid withdrawal symptoms	Buprenorphine (A) + Naloxone (B)
168	Opthalmic Preparations	Carboxymethyl cellulose
169	Opthalmic Preparations	Prednisolone
170	Preanasthetic Medication	Diazepam
171	Preanasthetic Medication	Midazolam
172	Respiratory Drugs	Beclomethasone
173	Respiratory Drugs	Bromhexine hydrochloride
174	Respiratory Drugs	Budesonide
175	Respiratory Drugs	Dextromethorphan
176	Respiratory Drugs	Etofylline + Theophylline
177	Respiratory Drugs	Etofylline B Plus + Anhydrous Theophylline IP
178	Respiratory Drugs	Ipratropium
179	Respiratory Drugs	Salbutamol
180	Respiratory Drugs	Theophylline
181	Respiratory Drugs	Xylometazoline
182	Sera and Immunoglobins	Anti-rabies immunoglobulin
183	Sera and Immunoglobins	Snake venom antiserum
184	Solutions	Dextrose
185	Solutions	DNS (Dextrose and Sodium Chloride)
186	Solutions	Ethyl alcohol (Denatured)
187	Solutions	Glucose(A) + Sodium chloride (B)
188	Solutions	Glutaraldehyde

Sr.No.	Group Name	Name of Molecule (Essential)
189	Solutions	Hydrogen peroxide
190	Solutions	Mannitol
191	Solutions	Multiple Electrolytes + Dextrose
192	Solutions	Ringer lactate
193	Solutions	Sodium Bicarbonate
194	Solutions	Sodium Chloride (NACL)
195	Solutions	Water for Injection
196	Steroids	Dexamethasone
197	Steroids	Prednisolone
198	Topical Medicines	Benzyl benzoate
199	Topical Medicines	betamethasone valerate + Fusidic acid
200	Topical Medicines	Calamine
201	Topical Medicines	Framycetin
202	Topical Medicines	Fusidic Acid
203	Topical Medicines	Gamma Benzene Hexachloride
204	Topical Medicines	Miconazole
205	Topical Medicines	Permethrin
206	Topical Medicines	Silver sulphadiazine
207	Vaccines	Anti Rabies Vaccine (ARV)
208	Vaccines	BCG Vaccine
209	Vaccines	DPT Vaccine
210	Vaccines	DPT+Hib+Heb B Vaccine
211	Vaccines	Hepatitis B vaccine
212	Vaccines	Inactivated Polio Vaccine (IPV)
213	Vaccines	Japanese Encephalitis Vaccine (In the selected districts only)
214	Vaccines	Measeles Rubella Vaccine (MR)
215	Vaccines	Measeles Vaccine
216	Vaccines	Oral Poliomyelitis Vaccine
217	Vaccines	Pneumococcal Conjugated Vaccine (PCV)
218	Vaccines	Rabies human monoclonal antibody
219	Vaccines	Tetanus toxoid
220	Vitamins And Supplements	Ascorbic acid (Vitamin C)
221	Vitamins And Supplements	Calcium carbonate
222	Vitamins And Supplements	Calcium gluconate
223	Vitamins And Supplements	Multivitamin + Zinc
224	Vitamins And Supplements	Thiamine
225	Vitamins And Supplements	Vitamin A
226	Vitamins And Supplements	Vitamin B complex
227	Vitamins And Supplements	Vitamin D
228	Vitamins And Supplements	Vitamin K1 (Phytomenadione)

II) प्राथमिक आरोग्य केंद्रामध्ये उपलब्ध असणे अपेक्षित असणाऱ्या १९९ ऐच्छीक (Desirable) औषधांची यादी

Sr.No.	Group Name	Name of Molecule (Desirable)
1	Alkalizer	Disodium Hydrogen Citrate
2	Anaesthetics	Bupivacaine
3	Anaesthetics	Dexmedetomidine
4	Anaesthetics	Halothane
5	Anaesthetics	Ketamine
6	Anaesthetics	Lignocaine+Hydrocortisone+ Zinc Oxide
7	Anaesthetics	Sodium Bicarbonate
8	Anaesthetics	Thiopentone
9	Anti Allergic (Steroid), Respiratory Drugs	Fluticasone
10	Anti allergics	Sodium Cromoglycate
11	Anti anaemic Drugs	Elemental Iron + Folic Acid
12	Anti anaemic Drugs	Ferric carboxymaltose
13	Anti anaemic Drugs	Ferrous fumarate
14	Anti anaemic Drugs	Iron + Folic Acid
15	Anti Anginal	Diltiazem
16	Anti Bacterials	Ampicillin + Cloxacillin
17	Anti Bacterials	Cefadroxil
18	Anti Bacterials	Cefazolin
19	Anti Bacterials	Cefpodoxime Proxetil
20	Anti Bacterials	Cefuroxime
21	Anti Bacterials	Clindamycin
22	Anti Bacterials	Cloxacillin
23	Anti Bacterials	Doxylamine succinate
24	Anti Bacterials	Erythromycin
25	Anti Bacterials	Kanamycin
26	Anti Bacterials	Nitrofurantoin
27	Anti Bacterials	Secnidazole
28	Anti Bacterials	Tinidazole
29	Anti Cancer Drugs	Abiraterone
30	Anti Cancer Drugs	Celecoxib
31	Anti Cancer Drugs	Cisplatin
32	Anti Cancer Drugs	Etoposide
33	Anti Cancer Drugs	Leucovorin
34	Anti Cancer Drugs	Paclitaxel
35	Anti Cancer Drugs	Pemetrexed disodium
36	Anti Cancer Drugs	Tamoxifen
37	Anti Cancer Drugs	Zoledronic acid
38	Anti diabetic	Glibenclamide
39	Anti diabetic	Glipizide
40	Anti diarrhoeal	Loperamide
41	Anti Epileptics	Clobazam

Sr.No.	Group Name	Name of Molecule (Desirable)
42	Anti Epileptics	Levetiracetam
43	Anti Epileptics	Lorazepam
44	Anti Fungal	Griseofulvin
45	Anti Fungal	Itraconazole
46	Anti Fungal	Nystatin
47	Anti Fungal	Terbinafine
48	Anti Inflammatory	Simethicone
49	Anti Parkinsonism Drugs	Levodopa + Carbidopa
50	Anti Peptic Ulcer	Omeprazole
51	Anti Peptic Ulcer	Sucralfate
52	Anti Pseudomonas Penicillin	Piperacillin (A) + Tazobactam (B)
53	Anti Viral Drugs	Indinavir
54	Anti Viral Drugs	Oseltamivir
55	Anti Viral Drugs	Peramivir
56	Antidotes And Other Substances Used In Poisonings	Naloxone
57	Antidotes And Other Substances Used In Poisonings	Pralidoxime chloride (2-PAM)
58	Antihelminthic Agents	Ivermectin
59	Antihelminthic Agents	Mebendazole
60	Antihistamine	Cinnarizine
61	Antihistamine	Hydroxyzine
62	Antihypertensive	Chlorthalidone
63	Antihypertensive	Prazosin
64	Anti-inflammatory and Antipruritic	Betamethasone valerate
65	Antiprotozoal Medicines	Diloxanide furoate
66	Antipsychiatric Drugs	Chlorpromazine
67	Antipsychiatric Drugs	Clonazepam
68	Antipsychiatric Drugs	Clozapine
69	Antipsychiatric Drugs	Donepezil
70	Antipsychiatric Drugs	Escitalopram
71	Antipsychiatric Drugs	Fluoxetine
72	Antipsychiatric Drugs	Fluphenazine
73	Antipsychiatric Drugs	Galantamine
74	Antipsychiatric Drugs	Haloperidol
75	Antipsychiatric Drugs	Memantine
76	Antipsychiatric Drugs	Naltrexone
77	Antipsychiatric Drugs	Olanzapine
78	Antipsychiatric Drugs	Propranolol
79	Antipsychiatric Drugs	Risperidone
80	Antipsychiatric Drugs	Rivastigmine
81	Antipsychiatric Drugs	Sertraline

Sr.No.	Group Name	Name of Molecule (Desirable)
82	Antipsychiatric Drugs	Trifluoperazine + Trihexyphenidyl
83	Antipsychiatric Drugs	Trihexyphenidyl
84	Antiretroviral Drugs	Abacavir (A) + Lamivudine (B)
85	Antiretroviral Drugs	Atazanavir (A) + Ritonavir (B)
86	Antiretroviral Drugs	Darunavir
87	Antiretroviral Drugs	Efavirenz
88	Antiretroviral Drugs	Ganciclovir
89	Antiretroviral Drugs	Lopinavir + Ritonavir
90	Antiretroviral Drugs	Nelfinavir
91	Antiretroviral Drugs	Nevirapine
92	Antiretroviral Drugs	Raltegravir
93	Antiretroviral Drugs	Ritonavir
94	Antiretroviral drugs	Tenofovir
95	Antiretroviral drugs	Tenofovir Disproxil Fumarate (A) + Lamivudine (B) +Dolutegravir (C)
96	Antiretroviral Drugs	Zidovudine
97	Antispasmodic	Drotaverine
98	Antivertigo	Betahistine
99	Cholinesterase Inhibitors	Neostigmine
100	Cholinesterase Inhibitors	Tiotropium
101	Cytotoxic Medicines	Procaine Benzylpenicillin
102	Cytotoxic Medicines	Procarbazine
103	Dental Tools	Gum Paint (Tannic Acid)
104	DISINFECTANTS	(OT) fumigation
105	DISINFECTANTS	Benzalkonium chloride
106	DISINFECTANTS	Cetrimide + Chlorhexidine
107	DISINFECTANTS	Chlorine Dioxide
108	DISINFECTANTS	Dichlorometxynol + Terpineol
109	DISINFECTANTS	Formaldehyde
110	DISINFECTANTS	Potassium permanganate
111	DISINFECTANTS	Sodium Dichloroisocyanurate (NaDCC) chlorine
112	Diuretics	Acetazolamide
113	Diuretics	Indapamide
114	Drugs In Heart Failure	Digoxin
115	Drugs in heart failure	Dopamine
116	Drugs In Heart Failure	Fenofibrate
117	Ent Preparations	Boro-Spirit
118	Ent Preparations	Triamcinolone
119	Hormones And Antiharmones	Erythropoietin
120	Hormones And Antiharmones	Raloxifene
121	Hormones And Antiharmones	Thyroxine Sodium

Sr.No.	Group Name	Name of Molecule (Desirable)
122	Laxatives	Dioctyl sulfosuccinate
123	Laxatives	Ispaghula
124	Laxatives	Liquid paraffin
125	Laxatives	Senna
126	Miscellaneous	Bleaching powder
127	Miscellaneous	Calcium Glycerophosphate+Vid D3
128	Miscellaneous	Febuxostat
129	Miscellaneous	Omega 3
130	Muscle Relaxant	Atracurium
131	Muscle Relaxant	Suxamethonium chloride
132	Muscle Relaxant	Vecuronium
133	Narcotic analgesics	Codeine
134	NRT (Nicotine Replacement Therapy)	Nicotine (for nicotine replacement therapy)
135	NSAIDS	Mefenamic Acid
136	Nutritional Supplements	Calcium carbonate + Vitamin D3
137	Nutritional Supplements	Multi-Vitamin Infusion
138	Obstetrics and Gynac Drugs	Carboprost
139	Obstetrics and Gynac Drugs	Clomiphene citrate
140	Obstetrics and Gynac Drugs	Hydroxyprogesterone
141	Obstetrics And Gynac Drugs	Isoflurane
142	Obstetrics and Gynac Drugs	Mifepristone + misoprostol
143	Opoid Analgesics	Pentazocine
144	Opoid withdrawal symptoms	Buprenorphine
145	Opthalmic Preparations	Chloramphenicol
146	Opthalmic Preparations	Ciprofloxacin + Dexamethasone
147	Opthalmic Preparations	Hydroxypropyl methylcellulose
148	Opthalmic Preparations	Ketorolac
149	Opthalmic Preparations	Latanoprost
150	Opthalmic Preparations	Methylcellulose
151	Opthalmic Preparations	Moxifloxacin
152	Opthalmic Preparations	Moxifloxacin + Prednisolone
153	Opthalmic Preparations	Natamycin
154	Opthalmic Preparations	Phenylephrine
155	Opthalmic Preparations	Phenylephrine + Tropicamide
156	Opthalmic Preparations	Timolol
157	Opthalmic Preparations	Tropicamide
158	Opthalmic Preparations	Trypan blue
159	Oral Health	Clove Oil
160	Oral Health	Ormeloxifene (Centchroman)
161	Pallative - Analgesic	Gabapentin
162	Plasma Substitutes	Dextran
163	Plasma Substitutes	Hydroxyethyl starch

Sr.No.	Group Name	Name of Molecule (Desirable)
164	Preoperative Medication and Sedation	Morphine
165	Respiratory Drugs	Aminophylline
166	Respiratory Drugs	Budesonide (A) + Formoterol (B)
167	Respiratory Drugs	Deriphyllin
168	Respiratory Drugs	Expectorants
169	Respiratory Drugs	Formoterol
170	Respiratory Drugs	Ipratropium + Levosalbutamol
171	Respiratory Drugs	LABA+ICS
172	Respiratory Drugs	Levosalbutamol
173	Respiratory Drugs	Oxymetazoline
174	Respiratory Drugs	Salmeterol + Fluticasone
175	Respiratory Drugs	Terbutaline
176	Sera and Immunoglobins	Anti Scorpion Venom Serum
177	Solutions	Distilled water
178	Solutions	Isolyte P
179	Solutions	Potassium chloride
180	Solutions	Surgical Spirit
181	Solutions	Tincture Benzoin
182	Steroids	Methylprednisolone
183	supplement	Pre and Probiotic
184	Topical Medicines	Benzoic acid + salicylic acid
185	Topical Medicines	Clobetasol
186	Topical Medicines	Coal Tar + Salicylic Acid
187	Topical Medicines	Fluocinolone acetonide
188	Topical Medicines	Glycerin
189	Topical Medicines	Heparin
190	Topical Medicines	Methylrosanilinium chloride (Gentian Violet)
191	Topical Medicines	Salicylic acid
192	Topical Medicines	Tincture
193	Topical Medicines	Turpentine oil
194	Topical Medicines	Zinc Oxide
195	Vitamins And Supplements / Amino acid	Amino acid
196	Vitamins And Supplements	Calcium + Vitamin + Minerals
197	Vitamins And Supplements	Cyanocobalamin
198	Vitamins And Supplements	Hydroxocobalamin
199	Vitamins And Supplements	Riboflavin

III) प्राथमिक आरोग्य केंद्र स्तरावर करणे अपेक्षित असणाऱ्या ६४ निदान चाचण्या

Sr.No	Test Investigation	Units	Normal Values of Test
1	Hemoglobin (Hb)	gm/dl	130-170
2	Total RBC Count	Millions/Cumm	4.5-5.5
3	PCV	%	40-50
4	MCV	FL	83-101
5	MCH	Pg	27-32
6	MCHC	g/dL	31.5-34.5
7	RDW-CV	%	11.6-14.0
8	Total Leucocyte Count (TLC)	Cell/Cumm	4000-10000
9	Polymorphs	%	40-80
10	Lymphocytes	%	20-40
11	Monocytes	%	02 to 10
12	Eosinophils	%	1 to 06
13	Basophils	%	0 to 02
14	Platelet Count	Lakhs/Cumm	1.5-4.1
15	Serum Blood Urea	mg/dL	10-50
16	BUN Blood Urea Nitrogen	mg/dL	8-23
17	Serum Creatinine	mg/dL	0.6-1.1
18	Serum Bilirubin Total	mg/dL	0-1.2
19	Serum Bilirubin Direct	mg/dL	0-0.4
20	Serum Bilirubin, Indirect	mg/dL	0.2-0.9
21	Serum Bilirubin, Direct	mg/dL	0.0-0.4
22	Serum SGOT	U/L	0-46
23	Serum SGPT	U/L	0-49
24	Serum Alkaline Phosphatase	U/L	10-129
25	Serum Total Cholesterol	mg/dL	150-220
26	Serum Triglycerides	mg/dL	60-165
27	Serum VLDL Cholesterol	mg/dL	10 to 35
28	Blood Sugar Random	mg/dL	70-140
29	Serum HDL-Cholesterol	mg/dL	35-80
30	Blood Sugar Fasting	mg/dL	70-110
31	Blood Sugar Post Prandial	mg/dL	70-140
32	Serum T3 (Thyroid Test)	ng/ml	0.6-1.81
33	Serum T4 (Thyroid Test)	ng/ml	4.5-10.9

Sr.No	Test Investigation	Units	Normal Values of Test
34	Serum TSH (Thyroid Test)	ng/ml	0.55-4.78
35	Serum Calcium	mg/dl	8.8-10.2
36	Serum HDL Cholesterol	mmol/L	135-145
37	Serum LDL Cholesterol	mmol/L	100-129
38	Serum Potassium	mmol/L	3.5-5.50
39	Serum Sodium		
40	Glycosylated Haemoglobin (HBA1C)	%	Below 5.75% Non-diabetic 5.7-6.4% Pre Diabetic >=6.5% Diabetic 8.0-10.0% Unsatisfactory >10.0% Poor Control
41	Mean Blood Glucose	mg/dl	70-140
42	OGTT For ANC Only	mg/dl	< 140
43	Urine Routine	ph	4.5-8.0
44	Urine Microscopy	/Hpf	0-5
45	Urine Sugar	mmol/L	0-0.8
46	Urine Albumin	mg/d	< 30
47	Urine Ketone Bodies	mg/dl	< 20
48	Urine Red Blood Cells	/Hpf	3-8
49	HIV		Positive Or Neg
50	HbsAg		Positive Or Neg
51	VDRL		Positive Or Neg
52	Urine Pregnancy Test (UPT)		Positive Or Neg
53	Blood Grouping		A,B,O,AB
54	Rh Factor		Positive Or Neg
55	Bs For Malarial Parasites		Positive Or Neg
56	RDT (Rapid Dengue Test)		Positive Or Neg
57	Bs For Filarial Parasites		Positive Or Neg
58	Rapid Test For Malarial Parasites		Positive Or Neg
59	Sputum For AFB		Positive Or Neg
60	CBNAAT for TB		Positive Or Neg
61	VIA Test		Positive Or Neg
62	Covid Rapid Test		Positive Or Neg
63	Covid RTPCR Test		Positive Or Neg
64	ESR	mm/Hr	Female < 20

IV) प्राथमिक आरोग्य केंद्रामध्ये उपलब्ध असणे अपेक्षित असणारे कंझ्युमेबल्स (Consumables/SCL) व साहित्य

Sr.No.	Name of Item	Category	Technical Specification
1	Strips/Micro cuvettes For Digital haemoglobi nometer	Consumables	Microcuvette test / Strips Compatible with Digital Haemoglobinometer), CE Certification
3	Disposable HIV kit	Disposable	HIV kits Disposable (AIDS Kit) sterile with double packing E T O sterilized with ETO sterile indicators - Each kit to contain - Disposable Head cap - one, Disposable face maske - one, Disposable protective PVC inner apron without sleeves - one, Disposable surgical gown with full sleeves and with
4	Plastic Appron	Disposable	Plastic Apron not less than 25 microns , non boilable, light weight, water proof , Green colour, Tie at neck & waist length upto knee-Individually packed
5	Ryles Tube - (Nasogastric Tube)	Disposable	Ryles Tube Polythene(P.V.C) Pre- Sterile (Length 105cm) Sterile Non Toxic,Pyrog en Free With Radio opaque line assorted Sizes 7,8,12,14 FG with CE certification
6	Disposable Scalp Vein Set No. 18/21/22/23/24	Disposable	Scalp vein sets no. 18/21/22/23/24 (Superior Quality non toxic PVC sterile pyrogen free, Sharp & rust free needles for easy cannulation properly secured junction of needles & tubing at butterfly level other end of tubing must have proper fitted stopper)/Disp. Scalp Vein Set Eto Sterilised Pyrogen
11	Disposable syringe sterile with needle 1" 1ml	Disposable	Disposable syringes 1ml with needle 26G x ½ inch, ribbon pack/blister pack , CE certification .
12	Disposable syringe sterile with needle 1" 2ml	Disposable	Disposable syringes 2ml with needle 21G-24G x 1 inch , ribbon pack/blister pack, CE certification
13	Disposable syringe sterile with needle 1" 5ml	Disposable	Disposable syringes 5ml with needle 21G-24G x 1 inch , ribbon pack/blister pack, CE certification
14	Disposable syringe sterile with needle 1" 10ml	Disposable	Disposable syringes 10 ml with needle 21G x 1½ or 22G x 1¼ inch, ribbon pack/blister pack, CE certification
15	Disposable syringe sterile with needle 1" 20ml	Disposable	Disposable syringes 20 ml with needle 21G x 1½ or 22G x 1¼ inch, ribbon pack/blister pack, CE certificatio n
16	Disposable syringe 1ml	Disposable	Disposable syringes 1 ml without needle , ribbon pack/blister pack, CE certification
17	Disposable syringe 2ml	Disposable	Disposable syringes2 ml without needle , ribbon pack/blister pack, CE certification
18	Disposable syringe 5ml	Disposable	Disposable syringes5 ml without needle , ribbon pack/blister pack, CE certification

Sr.No.	Name of Item	Category	Technical Specification
19	Disposable syringe 10ml	Disposable	Disposable syringes10 ml without needle , ribbon pack/blister pack, CE certification
20	Disposable syringe 20ml	Disposable	Disposable syringes 20 ml without needle , ribbon pack/blister pack, CE certification
21	Endotrache al Tube with Cuff	Disposable	Endotracheal tube Cuff - PVC & Rubber 5,5.5,6,6.5, 7,7.5,8,8.5, 9,
22	Endotrache al Tube, plain	Disposable	Endotracheal tube Plain – PVC & Rubber Sizes 2.5,3,3.5,4, 4.5
23	Disposable cap	Disposable	Disposable Cap is made from spun bond polymer non-woven fabric, Thikness 15- 40 Gsm Color: Blue/White /Green Size: 21"/free size
24	Disposable delivery kit	Disposable	Disposable delivery kit - High quality Sterilized Specifications: For Doctors Use Disposable Head Cap. X 1 Disposable Face Mask with Filter X 1 Disposable P.V.C. Apron full length X 1 Disposable Shoe Cover X 2 For Patient Use Disposable PVC Drapes for Delivery Table-Length
25	Disposable Needle No. 21	Disposable	Disposable Sterile Needle no. 21 1" to 1.5 " Disp. Sterilised Needles In Blister Pack /Riboon Pack Siliconised Sizes 21 G with CE certification
26	Disposable Needle No. 22	Disposable	Disposable Sterile Needle no. 22 1" to 1.5 " Disp. Sterilised Needles In Blister Pack / Riboon Pack Siliconised Sizes 22 G with CE certification
27	Disposable Needle No. 23	Disposable	Disposable Sterile Needle no. 23 1" to 1.5 " Disp. Sterilised Needles In Blister Pack / Riboon Pack Siliconised Sizes 23 G with CE certification
28	Disposable Needle No. 24	Disposable	Disposable Sterile Needle no. 24 1" to 1.5 " Disp. Sterilised Needles In Blister Pack / Riboon Pack Siliconised Sizes 24 G with CE certification
29	Disposable Plastic gloves	Disposable	Disposable plastic gloves individually packed Med ical Grade Virgin P.V.C. / H.M.H.D. DOTTED Excellent Grip Length: Free Size 11 1/2" / 29.21 cm / 292.100m m Type: Non Sterile / 50 pcs / 100 pcs Pack
30	Pricking Lancet	Disposable	Pricking Lancet - Disposable/ Single-use , Materials: stainless steel ,The disposable lancet is sterilized by gamma radiation or E T O sterilized . The lancet comes with smooth tribevel points. Quality in accordance with the CE and ISO standards
31	Pricking Lancet Needles	Disposable	Disposable/ Single use Pricking needle no. 24 The disposable lancet needle is sterilized by gamma radiation. Made by stainless steel CE & ISO cerificate
32	Alcohol/spi rit swab	Disposable	Disposable Sterile Cotton Swab Sachet 3ml Sachet Containing cotton swab of Isopropyl Alcohol 50 % by volume and Rectified Spirit 20% by volume OR 3 ML SACHET CONTAININ G COTTON/C ELLULOSE SWAB OF Isopropyl Alcohol 70% v/v

Sr.No.	Name of Item	Category	Technical Specification
33	HUB Cutter	Hospital Aid	HUB Cutter Safety portable Box of Disposal of Hypodermic Needles. Container with WHITE & BLUE casing. Puncture Resistant Hard and can be Locked. Size - Hub Cutter with 100 Hypodermic Needle Collection Capacity.
34	Absorbent Cotton wool 100gm	Surgical Material	Absorbent cotton wool 100 gm Net
35	Adhesive Plaster cotton based(hypo allergic) 10 cm X 5 Mtr	Surgical Material	Adhesive plaster (Zinc Oxide) 10 cm x 5 Mtr - Cotton Based Roll of 10 cm x 5 mtr
36	Paper Adhesive Plaster 2" x 5 mtr	Surgical Material	Adhesive Tape - Paper based Hypoallergenic Microscopically porous 2" x 5 mtr
37	Paper Adhesive Plaster 3" x 5 mtr	Surgical Material	Adhesive Tape - Paper based Hypoallergenic Microscopically porous 3" x 5 mtr
38	Elastic Adhesive tape Roll of 10 cm x 4 mtr	Surgical Material	Elastic Adhesive Bandage (With 20% Zinc Oxide) with Adhesive Mass weight NLT 145 GSM % stretch - Not less than 75% % Regain Not more than 65% - Roll of 10 cm x 4 mtr
39	Elastic Adhesive tape Roll of 6 cm x 4 mtr	Surgical Material	Elastic Adhesive Bandage (With 20% Zinc Oxide) with Adhesive Masss weight NLT 145 GSM % stretch - Not less than 75% % Regain Not more than 65% - Roll of 6 cm x 4 mtr
40	Autoclave indicator tape	Surgical Material	Label size 6 cm x 2.5 cm Chemical band : 4 cm x 1 cm with green colour & 5 indicator on one strip. 1 box contains 10 x 100 mean 1000 indicatorlabls with ISO & C E certification
41	Bandage Cloth as per Schedule F-II than	Surgical Material	Bandage Cloth as per schedule FII of drug and cosmectic act 1940 Than of 100 cm x 20 mtr
42	Absorbant Surgical Gauze	Surgical Material	Absorbent Surgical Gauze F II drug and cosmectic act 1940 (50cmx18 M) in Than
43	Bivalve connection Set (3 way)	Surgical Material	Bivalve connection - plastic (3 way) with lever lock & Side connection for 1/8 i.d. tubing plastic Pre sterile with blocker/stopper Disposable sterile type packing, polytetra flura ethylene (P.T.F.E)/FE P
44	Surgical Blade No.11	Surgical Material	Surgical Blade / B.P. Blade Pre sterile wrapped with antirust paper in aluminium foil should be to fitting to handle I S I mark No. 11 Surgical Blades Pre-Sterile With Gamma Radiation For Handle No. 4 Sizes with CE certification will be preferred
45	Surgical Blade No.12	Surgical Material	Surgical Blade / B.P. Blade Pre sterile wrapped with antirust paper in aluminium foil should be to fitting to handle I S I mark No.12 Surgical Blades Pre-Sterile With Gamma Radiation For Handle No. 4 Sizes Latest ISI certification with CE certification will be preferred
46	Surgical Blade No. 15	Surgical Material	Surgical Blade / B.P. Blade Pre sterile wrapped with antirust paper in aluminium foil should be to fitting to handle I S I mark No. 15 Surgical Blades Pre-Sterile With Gamma Radiation For Handle No.

Sr.No.	Name of Item	Category	Technical Specification
			4 Sizes Latest ISI certification with CE certification will be preferred
47	Surgical Blade No. 20	Surgical Material	Surgical Blade / B.P. Blade Pre sterile wrapped with antirust paper in aluminium foil should be to fitting to handle I S I mark No. 20 Surgical Blades Pre-Sterile With Gamma Radiation For Handle No. 4 Sizes Latest ISI Certification with CE certification will be preferred
48	Surgical Blade No. 22	Surgical Material	Surgical Blade / B.P. Blade Pre sterile wrapped with antirust paper in aluminium foil should be to fitting to handle I S I mark No. 22 Surgical Blades Pre-Sterile With Gamma Radiation For Handle No. 4 Sizes Latest ISI Certification with CE certification will be preferred
49	Surgical Blade No. 23	Surgical Material	Surgical Blade / B.P. Blade Pre sterile wrapped with antirust paper in aluminium foil should be to fitting to handle I S I mark No. 23 Surgical Blades Pre-Sterile With Gamma Radiation For Handle No. 4 Sizes Latest ISI certification with CE certification will be preferred
50	Surgical Blade No. 24	Surgical Material	Surgical Blade / B.P. Blade Pre sterile wrapped with antirust paper in aluminium foil should be to fitting to handle I S I mark No. 24 Surgical Blades Pre-Sterile With Gamma Radiation For Handle No. 4 Sizes Latest ISI certification with CE certification will be preferred
51	I.V.Cannula 18 G	Surgical Material	I V Cannula sterile Disposable sterile type packing P.T.F.E /FEP /Polyurethane Catheter with Needle with wings 18 G 38-45 mm length (E T O sterile)
52	I.V.Cannula 20 G	Surgical Material	I V Cannula sterile Disposable sterile type packing P.T.F.E / FEP /Polyurethane Catheter with Needle with wings 20 G 25-32 mm length (E T O sterile)
53	I.V.Cannula 22 G	Surgical Material	I V Cannula sterile Disposable sterile type packing P.T.F.E /FEP / Polyurethane Catheter with Needle with wings 22 G 25-32 mm length (E T O sterile)
54	I.V.Cannula 24 G	Surgical Material	I V Cannula sterile Disposable sterile type packing P.T.F.E / FEP / Polyurethane Catheter with Needle with wings 24 G 19 mm length (E T O sterile)
55	I.V.Cannula 26 G	Surgical Material	I V Cannula sterile Disposable sterile type packing P.T.F.E / FEP / Polyurethane Catheter with Needle with wings 26 G 19 mm length (E T O sterile)
56	I.V. Cannula with integrated 3 Way stop cock. No. 18G	Surgical Material	I.V. Cannula with injection port with 3 way stop cock. Flexible wings with suture holes for secure fixation Provided with luer lock stoppers to prevent contamination Sterile Non toxic, Pyrogen free single use, Injection port with non return valve is provided for additional
57	I.V. Cannula with integrated 3 Way stop	Surgical Material	I.V. Cannula with injection port with 3 way stop cock. Sterile Non toxic, Pyrogen free single use

Sr.No.	Name of Item	Category	Technical Specification
	cock. No. 20G		Flexible wings with suture holes for secure fixation Provided with luer lock stoppers to prevent contaminate ion Injection port with non return valve is provided for
58	I.V. Cannula with integrated 3 Way stop cock. No. 22G	Surgical Material	I.V. Cannula with injection port with 3 way stop cock. Sterile Non toxic, Pyrogen free single use Flexible wings with suture holes for secure fixation Provided with luer lock stoppers to prevent contamination Injection port with non-return valve is provided for
59	I.V.Sets with hypodermi c needle 21 G of 1.5 inch length	Surgical Material	Infusion Set – Sterile, non-toxic PVC with soft transparent , kink resistant tube, latex tube for convenient extra medication, plastic soft transparent murphy chamber, smooth plastic spike, sharp enough for easy piercing. Easily controllable roller clamp needle - 20/21 G.
60	Microdrip I.V. sets with Volumetric chamber	Surgical Material	Micro I.V. Infusion set for paediatric use for Infusion Fluid administration with volumetric chamber 60 drops per 1 ml. Non Toxic, Sterlized, Pyrogen Free, ISI Mark, Non vented needle Size 23 G x 1.5 inch ,Self sealing latex tube for medication & easy flushing. Special beveled extra
61	Oxygen tube with nasal prongs	Surgical Material	Disposable Latex free Super soft material tube Non toxic, sterlized, pyrogen free Kink-free, crush-resistant tubing Long 7 foot tubing Non flared nostril tips-various sizes - Adult, Paed & Neonetal CE Marked Packed in one palstic bag with Label containing product name .Mfg.date,E
62	Thick Rubber(Post Mortem) Gloves	Surgical Material	Post Martem Gloves 280 mm standard length , orange or natural ivory white colour Made of 100% highly purified natural latex. Smooth finish on palm. Beaded cuff. As per BIS Sizes: 7", 7.5", 8", 8.5", 9" & 10". Length: 11.5
63	Rolled cotton Bandage as per Schedule F-II 10 cm x 4 Mtr	Surgical Material	Rolled Cotton Bandages as per schedule F II Drug & Cosmetic Act 1940 10 cm x 4 Mtr
64	Rolled cotton Bandage as per Schedule F-II 15 cm x 4 Mtr	Surgical Material	Rolled Cotton Bandages as per schedule F II Drug & Cosmetic Act 1940 15 cm x 4 Mtr
65	Rolled cotton Bandage as per Schedule F-II 7.5 cm x 4 Mtr	Surgical Material	Rolled Cotton Bandages as per schedule F II Drug & Cosmetic Act 1940 7.5 cm x 4 Mtr
66	Rubber Catheter Plain Size 4	Surgical Material	Plain rubber catheer - soft pure rubber catheter , non sterile, non irritant to urethra , Length 16 inches, non irritant red rubber. Proximal funnel end & distal rounded atrumatic tip with
67	Rubber Catheter Plain Size 5	Surgical Material	Plain rubber catheer - soft pure rubber catheter , non sterile, non irritant to urethra , Length 16 inches, non irritant red rubber. Proximal funnel end & distal rounded atrumatic tip with
68	Rubber Catheter Plain	Surgical	Plain rubber catheer - soft pure rubber catheter ,

Sr.No.	Name of Item	Category	Technical Specification
	Size 6	Material	non sterile, non irritant to urethra , Length 16 inches, non irritant red rubber. Proximal funnel end & distal rounded atrumatic tip with
69	Rubber Catheter Plain Size 7	Surgical Material	Plain rubber catheter - soft pure rubber catheter , non-sterile, non-irritant to urethra , Length 16 inches, non-irritant red rubber. Proximal funnel end & distal rounded atrumatictip with
70	Rubber Catheter Plain Size 8	Surgical Material	Plain rubber catheer - soft pure rubber catheter , non-sterile, non irritant to urethra , Length 16 inches, non-irritant red rubber. Proximal funnel end & distal rounded atrumatic tip with
71	Makintosh Double Colour Water Proof Rubber 110cm Roll of 30 mtr	Surgical Material	Rubber Makintosh double colour Rubber sheeting, High Polymer 55% & above , Colour (Green, Blue, Red), Thickness-0.4mm, Width-110cm Roll of 30 mtr I.S. certified, Double colour, water proof
72	Makintosh Double Colour Water Proof Rubber 90cm Roll of 30 mtr	Surgical Material	Rubber Makintosh double colour Rubber sheeting, High Polymer 55% & above , Colour (Green, Blue, Red), Thickness-0.4mm, Width-90cm Roll of 30 mtr I.S. certified, Double colour, wat
73	Suction Catheter,Sterile	Surgical Material	Designed for tracheal/bronchial suction. Smooth clear PVC ensures efficient mucus suction while
74	Suction Catheter,Sterile	Surgical Material	Designed for tracheal/bronchial suction. Smooth clear PVC ensures efficient mucus suction while
75	Suction Catheter,Sterile	Surgical Material	Designed for tracheal/bronchial suction. Smooth clear PVC ensures efficient mucus suction while
76	Suction Catheter,Sterile	Surgical Material	Designed for tracheal/bronchial suction. Smooth clear PVC ensures efficient mucus suction while
77	Surgical Gloves Powder free (Sterile) 6	Surgical Material	Sterile Disposable Surgical Gloves No 6 Powder free gloves, polymer coated inside with powder content <2mg as per USFDA. 100% electronically tested. CE 2460certification (Notified body European Standard), EN 455-2 OR ISI Mark
78	Surgical Gloves Powder free (Sterile) 6.5	Surgical Material	Sterile Disposable Surgical Gloves No 6.5 Powder free gloves, polymer coated inside with powder content <2mg as per USFDA. 100% electronically tested. CE 2460certification (Notified body European Standard), EN 455-2 OR ISI Mark
79	Surgical Gloves Powder free (Sterile) 7	Surgical Material	Sterile Disposable Surgical Gloves No 7 Powder free gloves, polymer coated inside with powder content <2mg as per USFDA. 100% electronically tested. CE 2460certific ation (Notified body European Standard), EN 455-2 OR ISI Mark
80	Surgical Gloves Powder free (Sterile) 7.5	Surgical Material	Sterile Disposable Surgical Gloves No 7.5 Powder free gloves, polymer coated inside with powder content <2mg as per USFDA. 100% electronically tested. CE 2460certification (Notified body European Standard), EN 455-2 OR ISI Mark
81	Surgical Gloves Powder free (Sterile) 8	Surgical Material	Sterile Disposable Surgical Gloves No 8 Powder free gloves, polymer coated inside with powder

Sr.No.	Name of Item	Category	Technical Specification
			content <2mg as per USFDA. 100% electronically tested. CE 2460certific ation (Notified body European Standard), EN 455-2 OR ISI Mark
82	Surgical Rubber gloves 6	Surgical Material	Rubber gloves 6 Operation Gloves (non-sterilised) 6" pre-powdered, BIS 4148 Specifications gloves, surgical rubber made from Natural Latex. 100% electronically tested, IS certification with CE certification (Notified Body), Bio Absorbable Corn Starch Powder, ASTM - D Standard
83	Surgical Rubber gloves 6.5	Surgical Material	Rubber gloves 6.5 Operation Gloves (non-sterilised) 6" pre-powdered, BIS 4148 Specifications gloves, surgical rubber made from Natural Latex. 100% electronically tested, IS certification with CE certification (Notified Body), Bio Absorbable Corn Starch Powder, ASTM - D Standard
84	Surgical Rubber gloves 7	Surgical Material	Rubber gloves 7 Operation Gloves (non-sterilised) 6" pre-powdered, BIS 4148 Specifications gloves, surgical rubber made from Natural Latex. 100% electronically tested, IS certification with CE certification (Notified Body), Bio Absorbable Corn Starch Powder, ASTM - D Standard
85	Surgical Rubber gloves 7.5	Surgical Material	Rubber gloves 7.5 Operation Gloves (non-sterilised) 6" pre-powdered, BIS 4148 Specifications gloves, surgical rubber made from Natural Latex. 100% electronically tested, IS certification with CE certification (Notified Body), Bio Absorbable Corn Starch Powder, ASTM - D Standard
86	Surgical Rubber gloves 8	Surgical Material	Rubber gloves 8 Operation Gloves (non-sterilised) 6" pre-powdered, BIS 4148 Specifications gloves, surgical rubber made from Natural Latex. 100% electronically tested, IS certification with CE certification (Notified Body), Bio Absorbable Corn Starch Powder, ASTM - D Standard
87	Steril Disp. Umbilical Cord Clamp	Surgical Material	Disposable Umbilical Cord Clamp are made from Non toxic Medical grade polymer. Material: PVC, PE, PP, ABS etc. Sterilize by ethylene oxide gas Supplied sterile in individual peel-able polybag.
88	Suction tube	Surgical Material	Sterile PVC Latex free Tube for Suction.Reu sable
89	Auto disable Syringe with needle 0.1ml	Surgical Material	Auto Disable Syringe non reusable with needle - 0.1 ml Barrel: polypropyl ene Plunger: polypropyl ene Gasket: Natural rubber Packaging: Soft Blister Luer Type: Luer lock and Luer slip Sterilization : ETO Capacity : 0.1 ml Graduation s : '0' & '0.1' ml Needle : 26G ⅜" ,
90	Auto disable Syringe with needle 0.5ml	Surgical Material	Auto Disable Syringe non reusable with needle - 0.5 ml Barrel: polypropyl ene Plunger: polypropyl ene Gasket: Natural rubber Packaging: Soft Blister Luer Type: Luer lock and Luer slip Sterilization : ETO Capacity : 0.5 ml Graduation s : '0' & '0.5' ml

Sr.No.	Name of Item	Category	Technical Specification
			Material of the syringe
91	Barbor Linen thread 100	Surgical Material	Barbour Linen Thread no. 100
92	General Examination Gloves	Surgical Material	Disposable examinatio n gloves made of soft latex, powder-free; highly elastic and tear-resistant; texturing of the finger area ensures optimum grip; excellent fit and high tactile sensitivity; With ASTM, ISO & C E approved Medium
93	Nebulisation mask with hudsons chamber pre-sterilised disposable	Surgical Material	Soft, clear Aerosol Mask with anatomical form is ideal for long term use. Gently rolled, feathered edges with integrated nose bridge for extra comfort. Swivel connector for convenienc e of nebulizatio n in horizontal and vertical position ensuring patient comfort. Larger
94	Triple layer face mask	Surgical Material	Triple layer face mask nose clip - Tie on Mask of Non-woven, Hypoallerg enic 3 ply constructio n with Elastic and filter in between offering >99 percent standard with 4 tie strings
95	Disposable Non Traumatic Razer	Surgical Material	Disposable Non Traumatic Razors Material:ca rbon/stainl ess/import stainless steel 3.5 cms, twin sharp blade for shaving pupose. Pre operative, Dressing Shaving.Bla de frame in one plastic case with handle for easy use Non irritant to skin.
96	Chromic Catgut Size 1 Length 76 cm	Sutures	Chromic Catgut with needle 3/8 circle Round Body 40mm. Size 1 Length 76 cm
97	Chromic Catgut Size 1/0 Length 76 cm	Sutures	Chromic Catgut with needle 3/8 circle Round Body 40mm. Size 1/0 Length 76 cm
98	Nylon Monofilam ent non absorbable polymers	Sutures	Nylon Monofilam ent nonabsorb able polymers with Needle 1/2 circle Round body Heavy Needle (Loop Suture) 40 mm Size 1/0 Length 150 cm
99	Nylon Monofilam ent non absorbable polymers	Sutures	Nylon Monofilam ent nonabsorb able Polymers with Needle 1/2 circle Needle reverse cutting 50mm Size 2-0 lenth 76 cm
100	Nylon Monofilam ent non absorbable polymers	Sutures	Nylon Monofilam ent Polymide 3/8 Circle cutting needle 30 mm 70cm. Size 3-0
101	Nylon Monofilam ent no absorbable polymers	Sutures	Nylon Monofilam ent Polymide 3/8 Circle precise cutting needle 19 mm 70cm.
102	Suture Needle Curved 1/2 Circle Round Body	Sutures	Siuzregi4c-a0l Needle(Sut ure Needles)Cu rved Round Bodied Different Sizes 6 To 10. 6 To 10 IS certificatio n 6 No. in
103	Suture Needle Curved and Cutting 1/2 Circle	Sutures	Surgical Needles(Su ture Needles)Cu rved Cutting Needle Different Sizes 6 To 10 Surgical Needles(Su ture Needles)Cu rved Cutting Needle Different Sizes 6 To 10 IS certoficatio n 6 No. in SOunregiPckatl
104	Suturing needles Straight	Sutures	Needle(Sut ure Needles) Straight Cutting Needles Different sizes 6 to 10 6 to 10 , IS Certificatio n 6

Sr.No.	Name of Item	Category	Technical Specification
			No. in
105	Oxygen Refilling	GAS	Oxygen Refilling
106	PPE Kit (Medium Size)	Consumables	Attached Separately
107	PPE Kit (Large Size)	Consumables	Attached Separately
108	Disposable N-95 Respirator (Mask)	Consumables	N95 (US Standard NIOSH N95 or FFP 2) OR (EU Standard EN149:200 1) RESPIRATO RS. Foldable, Individually packed (preferably sold in boxes of 10 pieces each), The lab should provide 80% of one make masks and 20% of another make so that if someone fails fit test, an
109	Centrifuge Tube 50 ml (Falcon Tube)	Consumables	Centrifuge Tube - 50 ml, made of propylene, conical shape botton with tight screw cap, walls thick enough to allow centrifugati on (maximum RCF) up to 5000 *g, solvent resistant, with white labelling area and black graduation s, flat PE caps which can close with quick 3-4 turns,
110	Sputum Container	Consumables	The sputum container should be made of special medical grade polypropyl ene, thin plastic translucent with diameter 4 cm, Height 5 cm and capacity 40 ml. It should have screwball cap and sholud be air tight and leak proof and have injection molding. Weight is
111	Microslides	Consumables	Glass Microscope Slides : 76 cm X 26 mm X 1.3 mm, plain, on epack of 50 slides
112	Thermocol Boxes (2 Sample Size)	Consumables	Thermocol Transport Box size for 2 falcon Tubes (In standing Position) One Piece Thermocol molded box in Dye Thickness of Box - 2.5 cm Outer Diamension s : Length 18.5 cm, Breadth - 13 cm, Height -12 cm (without Lid) & Height - 14 cm (with Lid) Inner Diamensions : Length 14.5 cm, Breadth - 8
113	Sanitory Napkin	Consumable	Description : 1. Covering – The covering of the absorbent filler shall be made of good quality perforated Polyurethre ne film sleeve which has sufficient porosity to permit the assembled napkin to meet the absorbency requiremen ts. This shall be made of a product that is non-allergenic
114	Thermocol Boxes (6Sample Size)	Consumables	-
115	Vaginal pH Test Kit	Consumable	Technical Specifications for Vaginal pH test kit having Test strips, mobile application for detection, Software System with Dashboard. Digital Image Colorimetry , Vaginal pH Level 4 – 7 pH, On-screen patients result on mobile screen & dashboard required, Sample material -

"परिशिष्ट - इ"

आरोग्य उपकेंद्रामध्ये उपलब्ध असणे अपेक्षित असणारी आवश्यक व ऐच्छीक औषधे (१३२- Essential & Desirable-५९), निदान चाचण्या (१४) तसेच कंझ्युमेबल्स (Consumables/SCL) व साहित्य (३५) यांचा तपशील सदर परिशिष्टामध्ये दर्शविण्यात आला असून तो खालीलप्रमाणे आहे.

I) आरोग्य उपकेंद्रामध्ये उपलब्ध उपलब्ध असणे अपेक्षित असणाऱ्या 132 आवश्यक (Essential) औषधांची यादी

Sr.No.	Group Name	Name of Molecule (Essential)
1	Anaesthetics	Lignocaine
2	Anti allergics	Adrenaline
3	Anti allergics	Levocetirizine
4	Anti allergics	Pheniramine
5	Anti allergics	Sodium Cromoglycate
6	Anti anaemic Drugs	Ferrous Salt (A)+ Folic acid (B)
7	Anti anaemic Drugs	Folic Acid
8	Anti Anginal	Isosorbide dinitrate
9	Anti Anginal	Isosorbide mononitrate
10	Anti arrhythmic, Opthalmic Preparations	Atropine
11	Anti Bacterials	Amoxicillin
12	Anti Bacterials	Ampicillin
13	Anti Bacterials, Opthalmic Preparations	Ciprofloxacin
14	Anti Bacterials	Co-trimoxazole [Sulphamethoxazole(A) +Trimethoprim (B)]
15	Anti Bacterials, Ent Preparations	Gentamicin
16	Anti Bacterials	Metronidazole
17	Anti diabetic	Glimepiride
18	Anti diabetic	Metformin
19	Anti diarrhoeal	Oral rehydration salts
20	Anti diarrhoeal	Zinc Sulphate
21	Anti Epileptics	Phenobarbitone
22	Anti Epileptics	Sodium Valproate
23	Anti Filarials	Diethylcarbamazine
24	Anti Fungal, Topical Medicines	Fluconazole
25	Anti Malarial Drugs	Artemether (A) + Lumefantrine (B)
26	Anti Malarial Drugs	Artesunate
27	Anti Malarial Drugs	Artesunate (A) + Sulphadoxine- Pyrimethamine(B)
28	Anti Malarial Drugs	Chloroquine
29	Anti Malarial Drugs	Chloroquine + Primaquine
30	Anti Malarial Drugs	Mefloquine

Sr.No.	Group Name	Name of Molecule (Essential)
31	Anti Malarial Drugs	Primaquine
32	Anti Malarial Drugs	Quinine
33	Anti Peptic Ulcer	Magnesium Hydroxide
34	Anti Peptic Ulcer	Pantoprazole
35	Antiemetic	Domperidone
36	Antiemetic	Metoclopramide
37	Antiemetic	Ondansetron
38	Antihelminthic Agents	Albendazole
39	Antihypertensive	Amlodipine
40	Antihypertensive	Atenolol
41	Antihypertensive, Diuretics	Furosemide
42	Antihypertensive	Labetalol
43	Antihypertensive	Metoprolol
44	Antihypertensive	Telmisartan
45	Antileprosy Medicines, Anti-Tb Drugs	Clofazimine
46	Antileprosy Medicines	Dapsone
47	Antiplatelet	Acetylsalicylic acid
48	Antiseptic, Ophthalmic Preparations, Topical Medicines	Povidone iodine
49	Antispasmodic	Dicyclomine
50	Anti-Tb Drugs	5-aminosalicylic acid (Mesalazine/ Mesalaine)
51	Anti-Tb Drugs	Bedaquiline
52	Anti-Tb Drugs	Capreomycin
53	Anti-Tb Drugs	Clarithromycin
54	Anti-Tb Drugs	Cycloserine
55	Anti-Tb Drugs	Delamanid
56	Anti-Tb Drugs	Ethambutol
57	Anti-Tb Drugs	Ethionamide
58	Anti-Tb Drugs	Isoniazid
59	Anti-Tb Drugs	Isoniazid + Rifampicin
60	Anti-Tb Drugs	Isoniazid + Rifampicin + Ethambutol
61	Anti-Tb Drugs	Isoniazid + Rifampicin + Pyrazinamide
62	Anti-Tb Drugs	Isoniazid+Rifampicin+Pyrazinamide + Ethambutol
63	Anti-Tb Drugs	Levofloxacin
64	Anti-Tb Drugs	Para- aminosalicylic acid
65	Anti-Tb Drugs	Pyrazinamide
66	Anti-Tb Drugs	Pyridoxine
67	Anti-Tb Drugs	Pyrimethamine
68	Anti-Tb Drugs	Rifabutin
69	Anti-Tb Drugs	Rifampicin
70	Anti-Tb Drugs	Sodium para-aminosalicylate
71	Anti-Tb Drugs	Streptomycin
72	Anti-Tb Drugs	Thiacetazone

Sr.No.	Group Name	Name of Molecule (Essential)
73	Anti-Tb Drugs	Tuberculin, Purified Protein derivative
74	Contraceptives, Obstetrics and Gynac Drugs	Ethinylestradiol (A)+ Levonorgestrel (B)
75	Contraceptives	IUCD 375
76	Contraceptives	IUCD 380A
77	Contraceptives	Levonorgestrel
78	Contraceptives	Male Condom
79	Diuretics	Hydrochlorothiazide
80	Ent Preparations, Topical Medicines	Clotrimazole
81	Ent Preparations, Steroids, Topical Medicines	Hydrocortisone
82	Ent Preparations	Mupirocin
83	Ent Preparations	Paradichlorobenzene + Chlorbutanol + Benzocaine + Turpentine Oil
84	Hormones And Antiharmones, Vitamins & Supplements	Cholecalciferol
85	Hormones And Antiharmones	Levothyroxine
86	Hypolipidemic	Atorvastatin
87	Laxatives	Bisacodyl
88	Laxatives, Obstetrics And Gynac Drugs	Magnesium Sulphate
89	Laxatives, Ophthalmic Preparations	Sodium chloride
90	Miscellaneous	Oxygen
91	NSAIDS	Diclofenac
92	NSAIDS	Ibuprofen
93	NSAIDS	Paracetamol
94	Obstetrics and Gynac Drugs, Topical Medicines	Betamethasone
95	Obstetrics and Gynac Drugs	Misoprostol
96	Obstetrics and Gynac Drugs	Oxytocin
97	Preanasthetic Medication	Diazepam
98	Respiratory Drugs	Budesonide
99	Respiratory Drugs	Dextromethorphan
100	Respiratory Drugs	Etofylline + Theophylline
101	Respiratory Drugs	Etofylline B Plus + Anhydrous Theophylline IP
102	Respiratory Drugs	Salbutamol
103	Respiratory Drugs	Xylometazoline
104	Sera and Immunoglobins	Anti-tetanus immunoglobulin
105	Sera and Immunoglobins	Intravenous immune globulin
106	Solutions	Dextrose
107	Solutions	Ethyl alcohol (Denatured)
108	Solutions	Hydrogen peroxide

Sr.No.	Group Name	Name of Molecule (Essential)
109	Solutions	Multiple Electrolytes + Dextrose
110	Solutions	Ringer lactate
111	Solutions	Sodium Chloride (NACL)
112	Steroids	Dexamethasone
113	Topical Medicines	Calamine
114	Topical Medicines	Permethrin
115	Topical Medicines	Silver sulphadiazine
116	Vaccines	Anti Rabies Vaccine (ARV)
117	Vaccines	BCG Vaccine
118	Vaccines	DPT Vaccine
119	Vaccines	DPT+Hib+Heb B Vaccine
120	Vaccines	Hepatitis B vaccine
121	Vaccines	Inactivated Polio Vaccine (IPV)
122	Vaccines	Japanese Encephalitis Vaccine (In the selected districts only)
123	Vaccines	Measeles Rubella Vaccine (MR)
124	Vaccines	Measeles Vaccine
125	Vaccines	Oral Poliomyelitis Vaccine
126	Vaccines	Pneumococcal Conjugated Vaccine (PCV)
127	Vitamins And Supplements	Ascorbic acid (Vitamin C)
128	Vitamins And Supplements	Calcium carbonate
129	Vitamins And Supplements	Thiamine
130	Vitamins And Supplements	Vitamin A
131	Vitamins And Supplements	Vitamin B complex
132	Vitamins And Supplements	Vitamin K1 (Phytomenadione)

II) आरोग्य उपकेंद्रामध्ये उपलब्ध उपलब्ध असणे अपेक्षित असणाऱ्या ५९ ऐच्छीक (Desirable) औषधांची यादी

Sr.No.	Group Name	Name of Molecule (Desirable)
1	Alkalizer	Disodium Hydrogen Citrate
2	Anaesthetics	Lignocaine + Hydrocortisone + Zinc Oxide
3	Anti Anginal	Glyceryl trinitrate
4	Anti Anginal	Nitroglycerin
5	Anti Bacterials	Doxycycline
6	Anti Bacterials	Erythromycin
7	Anti Bacterials	Norfloxacin
8	Anti Bacterials	Tinidazole
9	Anti diabetic	Glibenclamide
10	Anti diarrhoeal	Loperamide
11	Anti Epileptics	Carbamazepine
12	Anti Epileptics	Levetiracetam
13	Anti Epileptics	Lorazepam
14	Anti Epileptics	Phenytoin
15	Anti Peptic Ulcer	Omeprazole
16	Anti Peptic Ulcer	Ranitidine
17	Anti Psychiaric	Alprazolam
18	Anti Sickling	Hydroxyurea
19	Antidotes and Other Substances used in poisonings	Activated Charcoal
20	Antihelminthic Agents	Mebendazole
21	Antihypertensive	Enalapril
22	Antihypertensive	Nifedipine
23	Antipsychiatric Drugs	Amitriptyline
24	Antipsychiatric Drugs	Escitalopram
25	Antipsychiatric Drugs	Fluoxetine
26	Antipsychiatric Drugs	Risperidone
27	Antispasmodic	Hyoscine butyl bromide
28	DISINFECTANTS	Alcohol-based hand rubs (ABHR)
29	DISINFECTANTS	Cetrimide
30	DISINFECTANTS	Potassium permanganate
31	DISINFECTANTS	Sodium Dichloroisocyanurate (NaDCC) chlorine
32	DISINFECTANTS	Sodium hypochlorite
33	Drugs Acting On Blood	Ethamsylate
34	Drugs Acting on Blood	Vitamin K3
35	Ent Preparations	Boro-Spirit
36	Ent Preparations	Chloramphenicol + Clotrimazole + Lignocaine Hydrochloride

Sr.No.	Group Name	Name of Molecule (Desirable)
37	germicidal	Chlorhexidine digluconate
38	Laxatives	Ispaghula
39	Laxatives	Liquid paraffin
40	Miscellaneous	Bleaching powder
41	Miscellaneous	Calcium Glycerophosphate + Vid D3
42	Miscellaneous	Glucose
43	Nutritional Supplements	Calcium carbonate + Vitamin D3
44	Obstetrics and Gynac Drugs	Medroxyprogesterone acetate
45	Obstetrics and Gynac Drugs	Methylergometrine
46	Opoid Analgesics	Tramadol
47	Opthalmic Preparations	Carboxymethyl cellulose
48	Opthalmic Preparations	Chloramphenicol
49	Preanasthetic Medication	Midazolam
50	Respiratory Drugs	Expectorants
51	Solutions	Surgical Spirit
52	Solutions	Water for Injection
53	Topical Medicines	Benzyl benzoate
54	Topical Medicines	Gamma Benzene Hexachloride
55	Topical Medicines	Methylrosanilinium chloride (Gentian Violet)
56	Topical Medicines	Miconazole
57	Topical Medicines	Turpentine oil
58	Vaccines	Tetanus toxoid
59	Vitamins And Supplements	Multivitamin + Zinc

III) प्राथमिक आरोग्य उपकेंद्र स्तरावर करणे अपेक्षित असणाऱ्या १४ निदान चाचण्या

Sr.No	Test Investigation	Units	Normal Values of
1	Hemoglobin (HB)	gm/dl	१३० १७०
2	Urine Pregnancy Test (UPT)		Positive Or Neg
3	Urine Dipstick (Albumin and Sugar)	mg/d	< ३०
4	Blood Sugar	mg/dL	७०- १४०
5	Malaria Rapid Diagnostic Test (RDT)		Positive Or Neg
6	Dengue Rapid Diagnostic Test (RDT)		
7	Sputum Sample Collection for Tuberculosis (TB)		Positive Or Neg
8	HIV Rapid Diagnostic Test (RDT)		
9	VIA Test (Visual Inspection with Acetic Acid)		Positive Or Neg
10	Iodine Test in Salt (Test Kit)		
11	Water Testing for Contamination and Chlorination		
12	HBsAg Test for Hepatitis B		
13	Filariasis Test (in Endemic Areas)		
14	Syphilis Rapid Test Kit (RTK)		

IV) आरोग्य उपकेंद्रामध्ये उपलब्ध उपलब्ध असणे अपेक्षित असणारे कंझ्युमेबल्स (Consumables/SCL) व साहित्य

Sr.No.	Name of Item	Category	Technical Specification
1	Strips/Micro cuvettes For Digital haemoglobino meter	Consumables	Microcuvette test / Strips Compatible with Digital Haemoglobino meter), CE Certification
2	Strips / Cuvettes for Haemoglobin meter	Consumables	Microcuvettes/ Strips Compatible with Digital Haemoglobin meter contains CE Mark
3	Disposable syringe sterile with needle 1" 1ml	Disposable	Disposable syringes 1ml with needle 26G x ½ inch, ribbon pack/blister pack , CE certification .
4	Disposable syringe sterile with needle 1" 2ml	Disposable	Disposable syringes 2ml with needle 21G-24G x 1 inch , ribbon pack/blister pack, CE certification
5	Disposable syringe sterile with needle 1" 5ml	Disposable	Disposable syringes 5ml with needle 21G-24G x 1 inch , ribbon pack/blister pack, CE certification
6	Disposable syringe sterile with needle 1" 10ml	Disposable	Disposable syringes 10 ml with needle 21G x 1½ or 22G x 1¼ inch, ribbon pack/blister pack, CE certification
7	Disposable syringe sterile with needle 1" 20ml	Disposable	Disposable syringes 20 ml with needle 21G x 1½ or 22G x 1¼ inch, ribbon pack/blister pack, CE certification
8	Disposable syringe 1ml	Disposable	Disposable syringes 1 ml without needle , ribbon pack/blister pack, CE certification
9	Disposable syringe 2ml	Disposable	Disposable syringes2 ml without needle , ribbon pack/blister pack, CE certification
10	Disposable syringe 5ml	Disposable	Disposable syringes5 ml without needle , ribbon pack/blister pack, CE certification
11	Disposable syringe 10ml	Disposable	Disposable syringes10 ml without needle , ribbon pack/blister pack, CE certification
12	Disposable syringe 20ml	Disposable	Disposable syringes 20 ml without needle , ribbon pack/blister pack, CE certification
13	Disposable cap	Disposable	Disposable Cap is made from spun bond polymer non-woven fabric, Thikness 15- 40 Gsm Color : Blue/White /Green Size: 21"/free size Pkt of 100
14	Disposable delivery kit	Disposable	Disposable delivery kit - High quality Sterilized Specificatio ns: For Doctors Use Disposable Head Cap. X 1 Disposable Face Mask with Filter X 1 Disposable P.V.C. Apron full length X 1 Disposable Shoe Cover X 2 For Patient Use Disposable PVC Drapes for Delivery Table-Length
15	Disposable Needle No. 23	Disposable	Disposable Sterile Needle no. 23 1" to 1.5 " Disp. Sterilised Needles In Blister Pack / Riboon Pack Siliconised Sizes 23 G with CE certification
16	Disposable Needle No. 24	Disposable	Disposable Sterile Needle no. 24 1" to 1.5 " Disp. Sterilised Needles In Blister Pack / Riboon Pack Siliconised Sizes 24 G with CE certification

Sr.No.	Name of Item	Category	Technical Specification
17	Disposable Plastic gloves	Disposable	Disposable plastic gloves individually packed Medical Grade Virgin P.V.C. / H.M.H.D. DOTTED Excellent Grip Length: Free Size 11 1/2" / 29.21 cm / 292.100m m Type: Non Sterile / 50 pcs / 100pcs Pack
18	Pricking Lancet	Disposable	Pricking Lancet - Disposable/ Single-use , Materials: stainless steel ,The disposable lancet is sterilized by gamma radiation or E T O sterilized . The lancet comes with smooth tribevel points. Quality in accordance with the CE and ISO standards
19	Pricking Lancet Needles	Disposable	Disposable/ Single use Pricking needle no. 24 The disposable lancet needle is sterilized by gamma radiation. Made by stainless steel CE & ISO certificate
20	Alcohol/spi rit swab	Disposable	Disposable Sterile Cotton Swab Sachet 3ml Sachet Containing cotton swab of Isopropyl Alcohol 50 % by volume and Rectified Spirit 20% by volume OR 3 ML SACHET CONTAININ G COTTON/C ELLULOSE SWAB OF Isopropyl Alcohol 70% v/v
21	HUB Cutter	Hospital Aid	HUB Cutter Safety portable Box of Disposal of Hypodermic Needles. Container with WHITE & BLUE casing. Puncture Resistant Hard and can be Locked. Size - Hub Cutter with 100 Hypodermic Needle Collection Capacity.
22	Absorbent Cotton wool 100gm	Surgical Material	Absorbent cotton wool 100 gm Net
23	Makintosh Double Colour Water Proof Rubber 110cm Roll of 30 mtr	Surgical Material	Rubber Makintosh double colour Rubber sheeting, High Polymer 55% & above , Colour (Green, Blue, Red), Thickness-0.4mm, Width-110cm Roll of 30 mtr I.S. certified, Double colour, water proof
24	Makintosh Double Colour Water Proof Rubber 90cm Roll of 30 mtr	Surgical Material	Rubber Makintosh double colour Rubber sheeting, High Polymer 55% & above , Colour (Green, Blue, Red), Thickness-0.4mm, Width-90cm Roll of 30 mtr I.S. certified, Double colour, wat
25	Surgical Gloves Powder free (Sterile) 6	Surgical Material	Sterile Disposable Surgical Gloves No 6 Powder free gloves, polymer coated inside with powder content <2mg as per USFDA. 100% electronically tested. CE 2460certification (Notified body European Standard), EN 455-2 OR ISI Mark
26	Surgical Gloves Powder free (Sterile) 6.5	Surgical Material	Sterile Disposable Surgical Gloves No 6.5 Powder free gloves, polymer coated inside with powder content <2mg as per USFDA. 100% electronically tested. CE 2460certification (Notified body European Standard), EN 455-2 OR ISI Mark

Sr.No.	Name of Item	Category	Technical Specification
27	Steril Disp. Umbilical Cord Clamp	Surgical Material	Disposable Umbilical Cord Clamp are made from Nontoxic Medical grade polymer. Material: PVC, PE, PP, ABS etc. Sterilize by ethylene oxide gas Supplied sterile in individual peel-able polybag.
28	Suction tube	Surgical Material	Sterile PVC Latex free Tube for Suction. Reusable
29	Autodisabl e Syringe with needle 0.1ml	Surgical Material	Auto Disable Syringe non reusable with needle - 0.1 ml Barrel: polypropylene Plunger: polypropylene Gasket: Natural rubber Packaging: Soft Blister Luer Type: Luer lock and Luer slip Sterilization : ETO Capacity : 0.1 ml Graduation s : '0' & '0.1' ml Needle : 26G ⅜" ,
30	Autodisabl e Syringe with needle 0.5ml	Surgical Material	Auto Disable Syringe non reusable with needle - 0.5 ml Barrel: polypropylene Plunger: polypropylene Gasket: Natural rubber Packaging: Soft Blister Luer Type: Luer lock and Luer slip Sterilization : ETO Capacity : 0.5 ml Graduation s : '0' & '0.5' ml Material of the syringe
31	Triple layer face mask	Surgical Material	Triple layer face mask nose clip - Tie on Mask of Non-woven, Hypoallergenic 3 ply construction with Elastic and filter in between offering >99 percent standard with 4 tie strings
32	Oxygen Refilling	GAS	Oxygen Refilling
33	Sanitory Napkin	Consumable	Description : 1. Covering – The covering of the absorbent filler shall be made of good quality perforated Polyurethrene film sleeve which has sufficient porosity to permit the assembled napkin to meet the absorbency requirements. This shall be made of a product that is non-allergenic
34	Vaginal pH Test Kit	Consumable	Technical Specifications for Vaginal pH test kit having Test strips, mobile application for detection, Software System with Dashboard. Digital Image Colorimetry , Vaginal pH Level 4 – 7 pH, On-screen patients result on mobile screen & dashboard required, Sample material -
35	Anti-Infective Bed Cover Mat (AIBCM)	Consumable	Anti-Infective Bed Cover Mat (AIBCM) should be made of; Fabric: Denier 450 -550 range, Core Material (Film): Polyvinylchloride , Grid (Construction):18*9 +/ 10% range, Size: 2mtr*1mtr (200cms x 100cms), Yarn: High Tenacity Polyester, Weight in GSM:320- 350 GSM range, Adhesion: Non-separable,

"परिशिष्ट - ई"

दि.२९.१०.२०२६ च्या शासन निर्णयानुसार आयुष्यमान आरोग्य मंदिरामार्फत देण्यात येणाऱ्या डे - केअर सेवा:-

- **उपकेंद्र- आयुष्यमान आरोग्य मंदिर स्तर बाह्यरुग्ण सेवा आणि क्षेत्र भेटी चे नियोजन**:-

दिवस	वेळ	कामकाज
सोमवार ते शुक्रवार	सकाळी ०८:०० ते दुपारी १२:३०	बाह्यरुग्ण सेवा (OPD)- यात सर्व प्रकारच्या रुग्णांची तपासणी व आवश्यकतेनुसार औषधोपचार देण्यात येईल. तसेच रक्त तपासण्या करण्यात येतील.
	दुपारी ०२:०० ते सायंकाळी ०४:००	क्षेत्र भेटी / बाहयरुग्ण (OPD) सेवा देणे - समुदायस्तरीय बाह्यरुग्ण सेवा, यात जेथे समुदाय आरोग्य अधिकारी नसतील किंवा अधिक गावे असतील तेथील आयुर्वेदिक /ॲलोपॅथिक दवाखान्यातील वैद्यकिय अधिकारी यांचा पण सहभाग प्राथमिक आरोग्य केंद्र, वैद्यकिय अधिकारी यांनी नियोजन करताना करावा.
	सायंकाळी ०४:०० ते ०५:००	गृह भेटी
	सायंकाळी ०५:०० ते ०५:३०	दिवस भरातील कामकाजाच्या नोंदी व संबंधित पोर्टलवर माहिती अद्ययावत करणे.
शनिवार	सकाळी ०८:३० ते दुपारी १२:३०	बाह्यरुग्ण सेवा (OPD), उपकेंद्र किंवा प्रा.आ.केंद्र स्तरावर सभा, ई-संजीवनी /टेली मेडिसीन

- **कार्यपद्धती :-**

१) समुदाय आरोग्य अधिकारी ०८:३० ते १२:३० या कालावधीत उपकेंद्र, आयुष्यमान आरोग्य मंदिरे येथे बाहयरुग्ण सेवा देतील. यात सर्व प्रकारच्या रुग्णांची तपासणी व आवश्यकतेनुसार प्राथमिक स्तरावरचे सर्व उपचार देण्यात येतील. BSC नर्सिंग कर्मचारी व समुदाय आरोग्य अधिकारी (CHO) असलेल्या ठिकाणी ई-संजीवनी प्रणालीव्दारे प्राप्त सुचनेनुसार औषधोपचार करण्यात यावा.

२) या सेवा देत असताना आयुष्यमान आरोग्य मंदिरांच्या अनुषंगाने संदर्भ क्र.२ अन्वये शासनाने दिलेल्या मार्गदर्शक सुचनेनुसार बाहयरुग्ण विभागात आलेल्या रुग्णांना आजारांवर (प्राथमिक) औषधोपचार द्यावा.

३) नियमितपणे ई-संजीवनी /टेली मेडिसीन तंत्रज्ञानाचा वापर करण्यात यावा. तज्ज्ञ सल्ला ई-संजीवनी /टेलीमेडिसीनद्वारे उपलब्ध करून देण्यात यावा.

४) समुदाय आरोग्य अधिकारी यांनी दररोज एका गावास भेट देऊन त्या गावात साधारणपणे दुपारी २:०० ते ४:०० या कालावधीत बाहयरुग्ण सेवा द्यावी.गावातील बाहयरुग्ण सेवा अंगणवाडी केंद्र/ प्राथमिक शाळा / ग्रामपंचायत कार्यालयातील जागेमध्ये देण्यात यावी. ही सेवा निश्चित दिवस आणि निश्चित वेळ या तत्वावर देण्यात यावी. आरोग्य सेवासत्राचा पूर्वी ठरविण्यात आलेला त्या गावातील दिवस बदलण्यात येऊ नये आणि समुदाय आरोग्य अधिकारी (CHO) / वैद्यकिय अधिकारी, दवाखाने (MO Dispensary) / वैद्यकिय अधिकारी, प्राथमिक आरोग्य केंद्र (MO PHC) यांनी त्याप्रमाणे आपले फिरती दिवस निश्चित करावे.

५) स्थानिक आशा/अंगणवाडी कार्यकर्त्यांमार्फत गावातील लोकांना समुदाय आरोग्य अधिकारी यांची भेट व बाहयरुग्णसेवा याबाबत माहिती देण्यात यावी.

६) आरोग्य सेविका व आरोग्य सेवक गावातील गरोदर माता, स्तनदा माता, कुटुंब कल्याण शस्त्रक्रिया झालेल्या माता, लहान बालके, असंसर्गजन्य/संसर्गजन्य आजाराबद्दल उपचार घेत असलेले रुग्ण यांच्या घरी भेट देऊन पाठपुरावा करतील.

७) समुदाय आरोग्य अधिकारी यांनी आरोग्यवर्धिनी केंद्रात दैनंदिन सर्व साधारणपणे १०-१५ रूग्ण व गाव भेटीमध्ये १५-२० रूग्ण तपासणे अपेक्षित आहे.

८) आयुष्यमान आरोग्य मंदिर यांनी राज्य यादी प्रमाणे औषधी व यात इंजेक्शन आणि सलाईन (I.V.) ची उपलब्धता असावी.

९) गृह भेटी दरम्यान, टी. बी. आणि कुष्ठ रूग्ण भेट व तपासणी, सिकल सेल रूग्ण आणि उपनाशक (Palliative Care) रूग्ण भेट व तपासणी, उच्च जोखमीची माता व बालक तपासणी, नवजात बालक तपासणी/भेट, राष्ट्रीय किटकजन्य रोग नियंत्रण कार्यक्रम (NVBDCP) अंतर्गत सर्वेक्षण इत्यादी कामे करावीत. तसेच असंसर्गजन्य आजार तपासणी अंतर्गत संशयितांची तपासणीही करावी. दिवस भरातील कामकाजाच्या नोंदी व संबंधित माहिती पोर्टलवर अद्ययावत करावी.

- **आयुष्यमान आरोग्य मंदिर सक्षम करणे: -**

१) आयुष्यमान आरोग्य मंदिर केंद्रात संदर्भ क्र.३ अन्वये, भारत सरकारच्या मार्गदर्शक सुचनेनुसार १४ प्रकारच्या प्रयोगशाळा तपासण्या करण्यात याव्यात.

२) आयुष्यमान आरोग्य मंदिर केंद्रात अत्यावश्यक औषधे (Essential Drugs) असणे आवश्यक आहे.

३) कार्यपध्दतीमध्ये नमूद केलेल्या सेवा देण्यासाठी आवश्यक साहित्य व साधनसामुग्री असावी.

४) नियमित ई-संजीवनी (टेली मेडिसीन) या पोर्टलच्या सुविधेचा वापर करावा.

५) या सेवांबद्दल लोकांमध्ये जनजागृती करावी.

- **आयुष्यमान आरोग्य मंदिर केंद्राचे कामाचे संनियंत्रण व पर्यवेक्षण: -**

समुदाय आरोग्य अधिकारी यांनी दिलेल्या बाहयरुग्ण सेवा (आयुष्यमान आरोग्य मंदिर व गावामधील सेवा), त्यांच्या चमु मार्फत देण्यात येणा-या भेटी, कामावर आधारित मोबदला मार्गदर्शक सुचनेप्रमाणेच देण्यात येत आहे याची खात्री करणे, तसेच आयुष्यमान आरोग्य मंदिर केंद्राचे संनियंत्रण व पर्यवेक्षण करण्याची जबाबदारी तालुका आरोग्य अधिकारी व जिल्हा आरोग्य अधिकारी यांची राहील.

- **पर्यवेक्षणाकरीता निश्चित करण्यात आलेले आरोग्य निर्देशांक : -**

१) दैनंदिन बाहय रुग्ण संख्या
२) आठवडी बाहय रुग्ण संख्या
३) टेलिमेडीसीनद्वारे तज्ञ सल्ला घेतलेले रुग्ण
४) आजार निहाय रुग्ण तपासणी संख्या
५) किती रुग्ण संदर्भित केले व त्याची कारणे
६) देण्यात आलेल्या गृहभेटी
७) आठवडी घेण्यात आलेल्या योगा सत्र ची संख्या
८) दैनंदिन आयुष्यमान आरोग्य मंदिर पोर्टल (AAM Portal) व इतर पोर्टल ची दैनंदिन नोंद केली आहे किंवा कसे

या नमूद निर्देशांकानुसार पर्यवेक्षकीय अधिकारी यांनी सनियंत्रण करावे. आरोग्यवर्धिनी केंद्राचे कामाचे संनियंत्रण व पर्यवेक्षण यांचे टप्पे पुढील प्रमाणे राहतील;

१) दैनंदिन पर्यवेक्षण - प्राथमिक आरोग्य अधिकारी वैद्यकिय अधिकारी (PHC MO)
२) आठवडी पर्यवेक्षण - तालुका वैद्यकिय अधिकारी (THO)
३) मासिक पर्यवेक्षण - जिल्हा आरोग्य अधिकारी (DHO)

राज्य स्तरावरून नियमित आढावा आणि क्षेत्रभेटीद्वारे कार्यक्रमाचे नियंत्रण करावे. यासाठी सहसंचालक (प्राथमिक) आरोग्य सेवा, आयुक्तालय हे सनियंत्रण अधिकारी राहतील आणि कार्यकारी संचालक, राज्य आरोग्य प्रणाली संसाधन केंद्र (SHSRC), पुणे हे तांत्रिक बाबीत समन्वयाने कामकाज करतील. त्याचप्रमाणे आवश्यकतेनुसार कार्यक्रमाचे मूल्यमापन करतील.

- **आयुष्यमान आरोग्य मंदिर (उपकेंद्र) सेवांचे बळकटीकरण करण्यासाठी खालीलप्रमाणे समिती गठीत करण्यात येत आहेः-**

अ.क्र.	पद	भुमिका
१	संचालक, (प्राथमिक), आरोग्य सेवा, पुणे	अध्यक्ष
२	सहसंचालक (प्राथमिक) आरोग्य सेवा, मुंबई	सदस्य,सचिव
३	सहसंचालक (तांत्रिक), राआअ, मुंबई	सदस्य
४	कार्यकारी संचालक, SHSRC, पुणे	सदस्य
५	संचालक, राज्य आरोग्य व कुटुंब कल्याण संस्था (SIHFW), नागपूर	सदस्य
६	डॉ. अर्चना पाटील (माजी संचालक, आरोग्य सेवा)	अशासकीय सदस्य
७	लेफ्टनंट जनरल डॉ. माधुरी कानिटकर (सेवानिवृत्त)	अशासकीय सदस्य

या समितीने तीन महिन्यातून एकदा बैठक घेऊन आयुष्यमान आरोग्य मंदिर स्तरावर (AAM) देण्यात येणा-या सेवांचा आढावा घेऊन मार्गदर्शनपर अहवाल तयार करुन आयुक्त (आरोग्य सेवा) तथा अभियान संचालक, राष्ट्रीय आरोग्य अभियान, मुंबई, यांचे मार्फत शासनास सादर करावा. तसेच उपरोक्त प्रमाणे मार्गदर्शक सुचनांची अंमलबजावणी होईल याची निश्चिती करावी.

****